

Received: 20.10.2018

Accepted: 01.12.2018

Published: 10.01.2019

JOTS, 3/1, 2019: 91-138

Horezm Türkçesi ile Yazılan Kur'ân Tercümesinin Meşhed Nüshasında Hz. Mûsâ ve Deccâl Hikâyeleri*

*Stories Moses and Dajjal in the Mashhad Manuscript of the Translation of the
Qur'ân written in Khorezmian Turkic*

Osman Fikri SERTKAYA

Istanbul/Turkey

E-mail: sertkayaosmanfikri@mynet.com

The first translations of Qur'ân in Eastern Turkish (Karakhanid) was written in 1334 (Türk İslâm Eserleri Müzesi Library in İstanbul-Turkey, in the shelf number 73). Another interlinear translation of Qur'ân in Eastern Turkish (Khorezmian Turkish) was written in 1337 (Astan-i Quds-i Razavi Library in Mashhad-İran, in the number 293). In this article, the transcription und translation of Sura el-Qısas will be given 7-24 (Moses stories) from the Manuscript and Dajjal stories.

Key Words: Khorezmian Turkic, interlinear Qur'ân translation, Mashhad Manuscript, Moses, Dajjal.

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplanan IV. Uluslararası Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu'nda (25 Ekim 2018, Ankara), kısmen sunulan bildiri, burada tamamlanmış hâli ile verilmektedir.

0. Metin ve Üzerinde Yapılan Çalışmalar

İran’da Âstân-i Kuds-i Razavî Kütüphanesi, 293 numarada kayıtlı olan bu Kur’an tercümesi ve kısmî tefsîri Seyyîdi’l-Hattât unvanlı Şeyh Yûsuf el-Ebbâriy/Şeyh Yûsuf İgneçi oğlu Muhammed tarafından Horezm Türkçesi ile kaleme alınmış ve Hicrî 10 Şabân 737 = milâdî 14 Mart 1337 Cuma günü tamamlanmıştır. Yazmanın tavsifi, hazırladığı katalogunda Muhammad Asaf Fıkret, tanıtması ise Şimşek-Sertkaya (2015: 1382-1412) tarafından yapılmıştır. Şimşek 2017: 97-111’de Meşhed nüshasında Türkçe sözvarlığı incelenmiş, Sertkaya 2018: 50-78’de de Sad sûresinin 31., 32. ve 33. âyetlerinde geçen kısmın tefsir bölümü yayımlanmıştır.

Tefsîr metni 46b/11. satırda *hâ-mîm sûresi-niñ tercümesi bu turur taķı ħırbîl-niñ sözi mûsâ birle şalavatu’l-lâhi ‘aleyhi* başlığı ile başlamakta ve yazmada el-Mü’min sûresinden sonra yer almaktadır. Kur’ân’da *hâ-mîm* harfleri ile başlayan 7 sûre (40.-46. sûreler) vardır.

40. sûre	el-Mu’min = Gâfir sûresi
41. sûre	Fussilet sûresi
42. sûre	eş-Şu’arâ sûresi
43. sûre	Zuhruf sûresi
44. sûre	Duhân sûresi
45. sûre	Câsiye sûresi
46. sûre	Ahkâf sûresi

Ancak burada verilen tefsîr metni ise 28. el-Kasas sûresinin 24. âyetinin sonuna kadar olan olayların tefsîridir. Onu Deccâl ile ilgili metin takip etmektedir.

1. Metin

[47b]

¹¹*hâ-mîm sûresi-niñ tercümesi bu turur taķı ħırbîl-niñ sözi mûsâ birle şalavatu’l-lâhi ‘aleyhi.*

Metin: ¹²*ħırbîl kıbt-dın erdi, fir’avn bozunındın. velikin kıbtî-lerdin yaşru*
¹³*benî isrâ’il birle birikmiş erdi. mûsâ-nıñ nomı<-nı> tutar erdi. andın burun kim mûsâ*

[48a]

¹anasından toğmuş erdi. kamuğ kün benī isrā'il işlerinde yügrür erdi. kaçan kim ²fir'avn ol tüş<-ni> kördi erse, tüş yöregüçi-ler aydılar: “benī isrā'il-din bir oğul ³kelgey kim siniñ erkliglikin anıñ üzele bargay”. benī isrā'il tağı ya'küb ⁴yalavaç-nıñ oğlan-ları erdi-ler. fir'avn anlarını kul kılmış erdi. kayu kim ⁵erse kim anjar kerekmez bolsaydı öz tabuğçı-larına birür erdi. anlarğa iş ⁶buyurur erdiler.

yime fir'avn buyurmuş erdi kim “kayu oğul benī isrā'il-din toğsa, ⁷ol sâ'at-da anı öldürün-ler”. kaç yıl mundağ öldürdi-ler. yana kıbtī<-ler> fir'avn ⁸katında keldiler. aydı-lar: “benī isrā'il yitiz yok bolurlar. anıñ için kim kayusı kim ⁹karıdı erse, öler, kayusı tağı kim toğar, sen anı öldürmek buyurur sen. bizge ¹⁰tabuğçı kalmas”. fir'avn aydı: “bir yıl öldürün, bir yıl öldürmen”. hārūn ol ¹¹yıl toğdı kim öldürmes erdiler. hārūn mūsâ-dın bir yıl uluğ erdi. ¹²ikinçi yıl kim öldürür erdiler, mūsâ anasından toğdı. Mūsâ anası ¹³korktı. aydı: “munı öldürgey-ler”. tağrı ‘azze ve celle mūsâ anası köñli içinde

[48b]

¹kemişti kim “anjar süt birgil, tağı tağrı-ğa kemişgil. tağrı ‘azze ve celle ²anı yana saña birgey”. andağ kim yarlıkar: *ve evhaynâ ilâ ummi mūsâ ³an arz'ihî fe-izâ hıfti 'aleyhi fe-elķihî fi'l-yemmi ve lâ tehâfi ve lâ ⁴tağzenî ana rāddūhu ileyki ve ca'ilūhu mine'l-mürselîn fe'lteğatahu âli fir'avne. ⁵yarlıkar izimiz mūsâ<-nıñ> anasına kim: “korğmağıl! kağğurmağıl! men tağrı <men> ⁶mūsâ-nı yana saña birgey men. anı yalavaç-lardıñ kılğay-men”. bu vağy cebril ⁷kelmeki ermes. köñülde kemişmek turur. vağy iki türlüğ turur. biri<nçi> cebril, ‘aleyhi's-selām, ⁸kelmeki. ikinçi köñülde söz kemişmeki. andağ kim yarlıkar: *ve evhâ rabbuke ilâ'n-nahli. ⁹el-âyet.² bu ilhām turur, mūsâ anası-nıñ vağyi teg.**

ol yıl kim oğul-lar<-nı> ¹⁰öldürür erdiler. kaçan kim bu söz mūsâ anası köñliñe tüşti erse, ¹¹koldı kim bu sözni kişige aysa, bolğay kim aña al itkey-ler.

¹ 28. Kısas sûresi, 7. âyet: “Mūsâ'nın annesine ‘ona süt vermesini, korktuğı zaman Onu denize (= Nil nehrine) bırakmasını, hiç korkmamasını ve kaygılanmamasını, çünkü biz onu sana tekrar geri verecek ve onu peygamberlerden biri yapacağız’ diye vahy ettik.”

² 16. Nahl sûresi, 68. âyetin başı: “Ve senin Rabbin bal arısına şöyle vahy etti”.

yana ¹²sağındı köñli hîç kim erse öze amrulmadı. meger bir ağaççı erdi, hırbîl bin ¹³rüyîl atlıg. anıñ üçün kim hırbîl benî isrâ'il-ni sewer irdi. mûsâ<-nıñ>

[49a]

¹anası anı ündedi. bu sözni kişi-lerdin yaşru anar bilgürti. hırbîl aydı: ²“men oğluñka bir tábüt iteyin”. yime itti. taqı қапуғ-larını қurқуşun birle bekitti. mûsâ<-nıñ> ³anası süt birdi taqı tábüt içinde қoydı taqı tábüt-nı nîl ögüzi içinde kemişti. ⁴mûsâ<-nıñ> anası suyқıra bardı. қақан kim tábüt anıñ közindin bilgüsiz boldı ⁵erse, қoldı kim çarlasa. таңrı, ‘azze ve celle, anıñ köñlini közezdi. mûsâ-nıñ bir ⁶ekesi bar erdi, meryem atlıg. anası bat ol ekeni ündedi. aydı: “tábüt, suyқıra ⁷barğıl! baқğıl!, қақа barur?” bu ol turur kim таңrı yarlıқar: mûsâ anasındın ⁸ve *kālet li uḥtihi kuṣṣihi³ el-āyet. kuṣṣihi ay ibtāğīy eṣerahu.*⁴ aydı: anıñ uzula barğıl! ⁹mûsâ-nıñ ekesi ögüz қıғında turur erdi. közi<-ni> tábüt öze tutar erdi. fir'avn ¹⁰-nıñ qarşı-sı ögüz қıғında erdi. ol yirde kim telim ağaç-lar erdi. tábüt bir ağaç ¹¹tübinde turdı. fir'avn-nıñ⁵ qarabaş-ları qarşı-dın baқar erdiler. tábüt-nı kördiler erse bat kişi ¹²ıztı-lar. tábüt-nı suwdın çıkarıp aldı-lar. fir'avn<-nıñ> қatunı isye қatıña keltürdiler. ¹³isye қoldı kim tábüt-nı açıp baқsa. yana aydı: “fir'avn-suz aç{u}mağay sen. bolğay kim

[49b]

¹munuñ içinde bir gevher bolğay”. ğavvāş-lar teg kişi ıztı. fir'avn-nı ündetti. ²fir'avn қatında tábüt-nı açtı-lar. bir oğul tábüt-dın çıktı. fir'avn aydı: ³“men munı öldürür men”. isye aydı: “munı maña bağışlağıl!” <fir'avn> bağışladı. ⁴isye aydı: “bir awurtanı tapuñ-lar! muña süt birsün”.

kişi-ler bardı-lar awurtalar ⁵keltürdi-ler. mûsâ hîç kim erse{si}niñ süti-ni almadı. mûsâ-nıñ ekesi ⁶қarşı қапуғında turur erdi. tigme kişi-ler ayur erdi-ler. “bu oğul kim erse-⁷niñ sütinini almas”. andağ kim таңrı yarlıқar: *ve ḥarramnā ‘aleyhi*

³ bu ol turur kim таңrı yarlıқar ibaresinden sonra 28. Kasas sûresinin 11. âyetinin ilk cümlesi olan *ve kālet li uḥtihi kuṣṣihi* “Onun izini takip et!” ibaresi geliyor.

⁴ Yukarıdaki cümleden sonra *mûsâ anasındın* denilerek âyetin önce Arapça çevirisi olan *kuṣṣihi ay ibtāğīy eṣerahu* “yani (kızım) onu takip et!” cümlesi ve bunun Horezm Türkçesi ile olan çevirisi *aydı: anıñ uzula barğıl!* “dedi: onu takip ederek git!” cümlesi geliyor.

⁵ Genitif eki {-nıñ} sonradan satırın üzerine yazılmış.

*el-marā'i*⁸ *min qabl*^{u,6} *mūsâ-nıñ* ekisi aydı: *hel edüllüküm' alâ ehl-i beytⁱⁿ yekfulünehu*⁹ *leküm ve hum lehu nâşihün.*⁷ *ya'nî* aydı: “yol körgüteyin mu sizlerke? bir gürüh¹⁰ öze kim bu oğul-nı sizlerdin pezir-lağay-lar, ezgü tapğay-lar”. bu sözni bardılar, isye-ka aydılar. ¹¹isye anı özi tapa ündedi. tağı aydı kim “ey kıncavi! bu oğul seniñ mu turur?” aydı: “meniñ irmes”. aydı: “sen bilür mü sen bu oğul ¹³kimniñ turur?” aydı: “bilmes men”. aydı: “ni-din bilür sen kim bu oğul-nı ezgü tapğay-lar?”

[50a]

¹meryem aydı: “kayu awurtanı kim siz ezgü tutsañız ol tağı siziñ oğuluñuznı ²ezgü tutğay”. isye aydı: “barğıl! ol awurtanı keltürgil!” meryem bardı. ³anasını keltürdi. *mūsâ-nı* anasıña birdi-ler. ol *sâ'at-ta* oğ <anası-nıñ> sütini ⁴aldı, tağı imdi. isye aydı. “ey kıncavi! bizniñ kıatımız-da turğıl! bu oğul-ka ⁵süt birgil! biz sini ezgü tutğay miz”. *mūsâ<-nıñ>* anası aydı: “miniñ irim bar ⁶tağı oğlan uşaklarım yime bar. iwüm barkıım-nı kıozmas men. abañ sizler bu ⁷oğul-nı maña birseniz men munı iwke ileteyin. sizlerge tigma biş künde bir keltürgey men. ⁸körgey siz”. isye aydı: “yayar”. isye *mūsâ-nı* anasıña birdi. ni kim kerek ⁹erse birdi. <anası> *mūsâ-nı* kötürdi, iwiñe keltürdi, telim ni'met-ler birle.

'aceb söz turur. ¹⁰bir<inçi> kün *mūsâ-nı* tañrı-ka kemişti. ikinçi kün telim ni'met-ler birle anı bildi⁸. anası ¹¹tuttı, ançağa tigrü kim *mūsâ* biş yaşlığ boldı. tigma biş künde bir isye kıatıña ¹²iltür erdi. bir kün fir'avn kirdi. *mūsâ* sarây-da oynar erdi. fir'avn olturdı. ¹³isye *mūsâ-nı* fir'avn<-nıñ> kıoynında oltur{u}ttı. *mūsâ* sol elgi birle fir'avn<-nıñ> sağalını

[50b]

¹tuttı. oñ elgi birle fir'avn-nı yañaqladı. fir'avn *mūsâ-nı* öz kıoynındın ²saldı. aydı: “bat biçek keltürün-ler. munı boğazlağayın. bu turur ol kim ³bilgeler aymış-lar”. biçek keltürdiler erse, isye aydı: “ol bilmedi tağı ⁴bu iş-ni biligsizlikin kıldı”. fir'avn aydı: “yoğ. kendü bilip kıldı”. isye: <aydı:> ⁵“ança zamān birgil kim munı bir sınağalım. bilgürsün. abañ bu iş-ni bilig birle ⁶kılmış bolsa, saña bireyin. munı

⁶ 28. Kısas sūresi, 12. âyet: “Önceden biz onun süt annelerinin sütünü kabulüne izin vermedik”.

⁷ 28. Kısas sūresi, 12. âyet: “Bunun üzerine ablası ‘Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir âile göstereyim mi?’ dedi.”

⁸ Metinde *bildi* yazılı, ancak paralel metinde *buldı* var. Burada istinsah hatası olmalı.

öldürgil. aban biligsizlikin kılmış bolsa, ⁷anın öze öldürmek kelmes. fir'avn aydı: “yarar”. isye buyurdu. bir taş t kızıl ⁸yākūt keltürdi-ler. tağı bir taş tolu ot keltürdi-ler. iki taş t-nı mūsî ⁹katında koydılar. fir'avn oturmuş bakar erdi. mūsâ elig çıkardı, ¹⁰yākūt tapa. haberde andağ kelmiş turur, bitün isnād birle yalavaç-dın, şalla'l-lāhu ‘aleyhi ve sellem, kim ¹¹aydı: “cebril maña aydı: “yā muhammed! kaçan kim mūsâ elgi çıkarıp yākūt tapa ¹²uğradı erse. men tūbâ ağaçı öze erdim kim andın burun kim mūsâ elgi ¹³yākūt-ka tigse. men yiti kat kökdin keçdim. mūsâ-ka keldim. elgi-ni yākūt-dın

[51a]

¹ewürdüm ot tapa ilttim”. mūsâ bir kes ol ot-dın aldı tağı ağzına koydu. ²elgi köymedi, velikin tili köydi. mūsâ katıg yıgladı. mūsâ tili öze tügün ³tüştü. ezgü sözleyü bilmes erdi. andağ kim tağrı, ‘azze ve celle, mūsâ-dın yāz ⁴kıldı. ol üzde kim anı fir'avn tapa ıztı. *vahlul uqdet^{en} min lisānī yefkahu kavli* ⁵ya'nī aydı: “yā rabb! bu tügün-ni meniñ tilim-din kötürgil!”. tağrı, ‘azze ve celle, ol ⁶tügün-ni mūsâ tilin-din kötürdi. isye aydı, fir'avn-ka: “özün-ke belgülüg boldı ⁷kim biligsizlikin kılmış turur. fir'avn anı koydu. mūsâ<-nıñ> anası mūsâ-nı ⁸andağ oğ tapar erdi tağı iktüler irdi. ol vaqt-ğa tegi kim ulğaydı.

anda kızın mūsâ ⁹fir'avn katında turur erdi. fir'avn birle sözler erdi. fir'avn anıñ birle sewük boldı. ¹⁰fir'avn kaçça barsa mūsâ-nı iltür erdi. kişi-ler mūsâ-nı fir'avn<-nıñ> oğlı tip aytur ¹¹erdiler. kaçan kim mūsâ yitiz erlik-ke tigdi erse, aña kişi-ler¹⁰ birdi. kend içinde ¹²bezük küden kılu birdi-ler tağı aydılar: fir'avn<-nıñ> oğlı kişilenmiş¹¹ turur.

bir kün ¹³fir'avn kaydasa barmış irdi. kend kapuğıña bir ulus-ka çıkguğa. mūsâ fir'avn

[51b]

¹sonında bardı. kişi-ler aydı-lar: “fir'avn<-nıñ> oğlı keldi” tip. kaçan kim ol yirge ²tigdi erse, issig bolmış erdi. kişi-ler üküşreki yatmış erdi-ler. bu kıbtı-lıg-lar ³benī isrā'il-ni kılluk içinde tutar irdiler. anlarğa işler buyur<-ur> erdiler.

⁹ 20. Tâhâ sûresinin 27.-28. âyetleri: “Dilimde bulunan düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar”.

¹⁰ kişiler ‘karılar, eşler’.

¹¹ kişilenmiş ‘evlenmiş’.

kaçan kim ⁴ol ulus-ka yakın tıgdi erse, bir kıbtî-lıg-nı kördi. benî isrâ'il-din bire-güni ⁵küçün iltür erdi, iş kıldurmak için. mûsâ ırakdın köründi erse, mûsâ ⁶katına yügürdi, benî isrâ'il-lıg. yalwardı. aydı: “bu kıbtî-lıg meniñ öze küç kıldı. ⁷mini iletür iş kıldurmak-ka. mûsâ ol kıbtî-lıg-ka aydı. “elig andın kışka ⁸kılgıl!” kıbtî-lıg kılmadı. mûsâ kıbtî-lıg katına bardı. kıldı kim benî isrâ'il-lıg-nı ⁹kıbtî-lıg elgindin alsa. kıbtî-lıg katıg tutmuş erdi. mûsâ bir elig uçası <birle> ur{la}dı, ¹⁰kıbtî-lıg yüzi öze. mûsâ elgi ağır erdi. mûsâ-nıñ kırk erçe küçi bar erdi. taķı tıgme ¹¹bir yalavaç-nıñ kırk erçe küçi bolur. kaçan kim mûsâ elig urdı erse, kıbtî-lıg ¹²yüzi üze ol sâ'at-ta oķ tüşti taķı öldi. andağ kim tañrı, ‘azze ve celle, yarlıkar. ¹³fe-vekezehu mûsî fe-kađâ ‘aleyhi kâle hazâ min ‘ameli’ş-şeytânⁱ innehu ‘adüvv^{un} müğil-l^{un} mubîn.¹²

[52a]

¹kaçan kim bu kıbtî öldi erse, mûsâ każguluğ boldı. ol erni koztı. ²taķı özi fir'avn tapa bardı. yime yarındası kün bardı ol yirge. tünki teg ol oķ erni ³yana bir kıbtî-lıg tapmış iltür erdi. ırak-dın mûsâ bilgürdi erse, benî isrâ'il-lıg yana mûsâ ⁴tapa uğradı. mûsâ-ka feryâz kıldı. mûsâ aydı: “sen neteg bed-baht kişi-miş sen. ⁵tıgme kün körer men sini bir kişi tapmış bolur”. yana mûsâ uğradı kim benî isrâ'il-ni ⁶alsa, tünki teg. benî isrâ'il-lıg mûsâ-ka yüzlendi. aydı: yâ mûsâ! “*e turidu en taqtulenî kemâ katelte nefis^{en} bî'l-emsî in turidu illâ en teküne cabbâr^{an} fı'l-arzi ve mâ turidu en teküne min e'l-muşlihîn.*¹³ ya'nî aydı: “mini yime öldürmek mu tiler sen? andağ ⁹kim tün bir kişi-ni öldürdüñ. sen kıolmas mu sen kim bolsa sen meger bir cabbâr ¹⁰boyun tartğan yirde taķı kıolmas sen kim ezgülerdin bolsa sen”. bu kıbtî-lıg ol ¹¹benî isrâ'il-lıg-dın elig kısga kıldı”. bir ança kıbtî-lerni yığdı taķı fir'avn ¹²katına bardı-lar. mûsâ-dın tarıldı. aydılar: “mûsâ benî isrâ'il birle bir turur. ¹³an-larnı sewer. tün bir erni öldürmiş turur. yime bu kün bu erni öldürü yazdı”.

[52b]

¹fir'avn mûsâ-nı yitürdi taķı buyurdi kim: “kıayu yirde kim mûsâ-nı tutğay siz ²maña keltürüñ-ler”, <anı> öldüreyin. bu hırbil kim mûsâ-ka tâbüť itmiş erdi.

¹² 28. Kısas sûresi, 15. âyetten: “Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. Bunun üzerine Mûsâ ‘Bu şeytanın işidir. O gerçekten apaçık bir saptırıcı, düşmandır” dedi.

¹³ 28. Kısas sûresi, 19. âyetten: “Ey Mûsâ. Dün birini öldürdüğün gibi, beni de mi öldürmek istiyorsun. Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun, arabuluculardan olmak istemiyorsun” dedi.

³anda ok turur erdi, fir'avn bu sözni ayurda. hırbil yaşru müsülmān erdi. ⁴fir'avn ol sözni aydı erse. ol aydı: *e tahtulüne racūl^{en} en yekūle rabbi allāhu*¹⁴ ⁵ya'nī aydı: “ol erni mu öldürür sin kim” ayur: meniñ tañrı bir turur”. ⁶bu hırbil anlar-nıñ arasinda ağır erdi. ol sâ'at-ta çıktı, mūsâ-nı ⁷istedi. tağı aydı: “fir-'avn<-nıñ> kişi-leri sini isteyürler. apañ tutsalar, öldürürler. ⁸barğıl! öz cānıñnı kutğargıl! uş men saña söz tutturdum”. bu ol ⁹turur kim tañrı, ‘azze ve celle, hırbil-din haber birür yarlıkar. *inne'l-melee yetemirüne bike li yahtulūke fāhrucc innī leke mine'n-nāşihīn*.¹⁵ mūsâ ol vaqt-ta ton-larını ¹¹çıkardı. tağı bir iski oprağ ton-nı kezti yime bardı. bilmes erdi kayu yirge barur. ¹²andağ kim tañrı yarlıkar: *fe-ħarace minhā ħāif^{en} yeteraqqabū kâle rabbi necinnī*¹³ *mine'l-ħavmi*”-“*ālimīn*”.¹⁶ ya'nī ayur irdi: “yā rabb! mini bu küçeyçi bozun-dın kutğargıl”.

[53a]

¹mūsâ yol bulmas erdi. tañrı, ‘azze ve celle, bir firişteni ıztı, ādemī menzeki öze. ²medyan yolını körkütti mūsâ-ka. ol yol öze üç balık barur erdi, medyan-ka ³tegi. tağı bu medyan yaban başında erdi. medyan қаpuğında bir bezük қuzuğ bar ⁴erdi. kişi-ler yumuttı ol қuzuğ-dın suw içer erdiler. tigma kün kırk ⁵er kerek erdi kim ol қuzuğ-dın suw tartsa. yime bir taş bar erdi қuzuğ ⁶başı öze kim kırk er kötürür erdi. mūsâ ol қuzuğ-ka tegdi erse, bir gürüh ⁷kişi-ler kördi, turur erdiler. kırk er tükel bolğınça suw tar<t>mağ üçün. mūsâ ⁸bağtı iki urağut-nı kördi, bir ança қoy-lar birle. mūsâ anlar-nıñ қatıña bardı. ⁹tağı aydı: “sizler kimniñ <қız-ları> siz?” aydılar: biz şu'ayb-nıñ қızları miz. ol közsiz ¹⁰ħ'ācenıñ қoy-ları turur. biz otğa iltür miz yana suwarur miz. imdi baқа ¹¹turur miz kırk er tükel bolğınça suw tartmağ üçün. bu ol turur kim tañrı, ¹²azze ve celle, yarlıkar: *ve lemmā verede mā'i medyene vecede 'aleyhi ummet^{en} mine'n-nāsi yesķūne ve vecede min* ¹³*dūnihim emre'eteynī tezūdānⁱ el-āyet*.¹⁷ ya'nī mūsâ aydı:

¹⁴ 40. Mümin sûresi, 28. âyet: “Bir adamı Rabbim Allah'tır demesinden dolayı mı öldüreceksiniz?”.

¹⁵ 28. Kısas sûresi, 20. âyetten: “Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirde hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim” dedi.

¹⁶ 28. Kısas sûresi, 21. âyet: “Mûsâ, korku içerisinde ve etrafı gözetleyerek şehirde çıktı. ‘Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar!’ dedi.”

¹⁷ 28. Kısas sûresi, 23. âyet: “Medyan suyuna varınca, kuyunun başında hayvanlarını sulamakta olan bazı insanlar gördü. Yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü”.

[53b]

¹“sizler koy-larnı keltürün-ler”. yime mūsâ bardı yalguz taķı ol taş-nı kuzuğ
²başındın kötürdi taķı ol delvni kim kırķ er tartar irdi, yalguz kuzuğdın tarttı.
³koy-larnı suwardı. taşnı kuzuğ öze örtti taķı bardı köligede olturdı.

⁴mūsâ-nıñ keçmişi şu’ayb birle tükel ayılmış turur, el-ķışaş süresinde.
munda ⁵bir kes aydımız, mūsâ-nıñ toğmaķı üçün. kaçan kim mūsâ mışr ilindin
bardı erse, ⁶hırbıl öz müsülmānlıķı üçün ķoldı. ķişi-lerge pend öğüt birür erdi.
müsülmānlıķ içinde ezgölük tutar erdi. telim biri<-nçi>: ol turur kim mūsâ-nıñ
tābūtını ⁷ol itti. ikinci: mūsâ-ķa ol uķturdı barmaķ-ķa taķı ol yol körkütti. üçünçi:
⁸müsülmānlıķnı açuķ ķıldı. tańrı, ‘azze ve celle, ķur’ān içinde on biş āyet-de anıñ
sözini ⁹aydı. anıñ tapulmaķını bilgürtti. yarlıķadı: *ve ķāle raculun mü’mīn^{um} min āli
fir’avn^e el-āyet¹⁸* ¹⁰öñin yirde aydı: *ve yā kavmⁱ mā lī ed’ūkum ilā’n-necātⁱⁿ ve ted’ūnenī
ilā’n-nārⁱ el-āyet¹⁹* ¹¹ya’nī aydı: “sizler buyurur siz kim kāfir bolsa men taķı men
sizlerni ķurtulmaķ-ķa oķur men, ¹³uçmaķ-ķa. sizler mini tamuğ-ķa ünder siz”.
yana sońra ayur *ve ufevviđ^u emri ilā’l-lāhⁱ*

[54a]

¹inna’l-lāhe başır^{um} bī’l-’ibādⁱ. ²⁰

deccāl-nıñ sözi: velikin bu āyet<-niñ> tefsiri kim ²tańrı yarlıķar: *inne’l-lezīne
yucādilūne fi āyāti’l-lāhi bi-ġayri sulţānⁱⁿ el-āyet²¹* ³muħammed bin cerir andağ aydı
kim: “bu āyet deccāl şānında inmiş turur, ķur’ān içinde. ⁴deccāl-nıñ sözi öñin
āyet-lerde ermes, bu āyet-de turur” tip. yime fiten kitābı içinde ⁵andağ oķıdım
kim deccāl<-niñ> çıķmaķı ye’cüc me’cüc birle, mehdī bilgürmeki <birle>, taķı ⁶isā
bin meryem kelmeki kırķ yıl-da bolğay. kaçan kim yıl dört yüzdin keçse ⁷ħicret-
din tigme bir kün-de köz tutmuş kerek. bu dört nirsege kim aydım: ilk yawuzraķı
⁸deccāl turur. bu ol yigirmi sekkiz meselelerdin turur kim cuhūdlar yıģıldılar²²

¹⁸ 40. Mümin sûresi, 28. āyetin başı: “Ve firavunun ailesinden mümin bir adam şöyle dedi:”.

¹⁹ 40. Mümin sûresi, 41. āyet: “Ey kavmim! Bu ne hal ki, ben size kurtuluşa çağırıyorum ve siz beni ateşe çağırıyorsunuz.”.

²⁰ 40. Mü’min sûresi, 44. āyetten: “Ve işimi Allah’a havale ediyorum. Muhakkak ki Allah kullarını görendir.”.

²¹ 40. Mü’min sûresi, 56. āyetin baş kısmı: “Kendilerine gelmiş her hangi bir delil (sultan) olmaksızın ...”.

²² tirildiler.

⁹taķı yalavaç, ‘*aleyhi’s-selām*, -dın sordılar. bu inmiş turur el-baķara sūresinde. āhir zamānede ¹⁰bir beg bolğay. taķı ol beg kün toğardın kün batarka tigrü tutğay. yime bozı andağ ¹¹uzun bolğay kim bulit-dın başı keçgey. taķı tenizler suwı anıñ tizindin yukaru ¹²keçmegey. bu ajunda uçmak taķı tamu özi birle tutğay. bu ikegü anıñ birle barğay-lar. ħalk-lar ¹³anıñ fermānın-dın çıķu bilmeğay-lar”. medīne cuhūdları bu söz üçün yalavaç birle söz aydılar:

[54b]

¹yime aydılar: “bu tañrı sözi turur, tevrât içinde. sen ol beg ermes sen taķı ol ²yalavaç irmes sen. saña neteg bütgey miz? dīniñ-ni neteg tutğay miz?” yalavaç, ³*‘aleyhi’s-selām*, anıñ üçün kim bu sūreni tevrât-dın çıķardılar, cevāb birmedi. ⁴köz tutar erdi kim tañrı, ‘*azze ve celle*, bu söz üçün āyet inğay. cebrīl, ‘*aleyhi’s-selām*, ⁵keldi. taķı bu āyet<-ni> keltürdi kim: *inne’l-lezīne yucādilūne fī āyāti’l-lāhi biğayri sulţān*ⁱⁿ⁶ *etāhum in fī şudūrihim illā kibrun mā hum bi bāliğihi. el-āyet.*²³ yarlıķadı kim: “bu ⁷cuhūdlar seniñ birle sözde tutuştılar. meniñ āyetlerim-de ħüccet söz ermes. ⁸anlar-nıñ köñül-lerinde meger uluğ-sığlık küwezliglik ħılurlar”. ol beg üçün bu ⁹anlarınñ begi turur. andağ kim ayurlar, andağ beglik tutar. velīkin anlar aña tegmegey-ler, anı ¹⁰körmegey-ler. anlarınñ üzinde bolmağay. seniñ üzün-de kim yalavaç sen bolmağay”. ¹¹anda kızın aydı: *feiste’iz bi’l-lāhi yā muħammed min fitneti’l-deccāl*²⁴ ya’nī “tañrı-ķa ¹²sığın ay muħammed deccāl bulğakındın”. anda kızın yarlıķadı kim: *le ħalku’s-semāvāt*¹³ *ve’l-arz’ ekber*^u *min ħalkı’n-nās*²⁵ ya’nī aydı: “bu yir kök-ler<-ni> yaratmaķı kim yarattım, uluğraķ turur

[55a]

¹deccāl-dın. yoķ kim cuhūdlar bilmes-ler. mi’rāc tüni deccāl erdi. yalavaç-nı oñ ²elginde ündedi. yalavaç kendü<-ni> ondın saķınmadı. yanut birmedi. cebrīl ³aydı: “ay muħammed! abañ yanut ħıldınız erse, sizniñ ümmetiñiz ħamuğ cuhūd bolur ⁴irdiler. fiten kitābında andağ turur kim bu deccāl zamāne āħirinde çıķğay.

²³ 40. Mü’min sūresi, 56. āyet: “Kendilerine gelmiş her hangi bir delil (sultan) olmaksızın Allahın hayetleri hakkında münâkaşa edenler var ya, hiç şüphe yok ki onların kalplerinde, aslâ yetişemeyecekleri bir büyüklük hevesinden başka bir şey yoktur”.

²⁴ “Ey Muhammed! Artık Deccāl’ın fitnessinden Allaha sığın.”.

²⁵ 40. Mü’min sūresi, 57. āyetin başı: “Elbette göklerin ve yeryüzünün yaradılışı, insanların yaradılışından daha büyüktür”.

ye'cüc ⁵me'cüc yime çıkğay-lar. mehdî taķı çıkğay. 'isâ yalavaç kökdin ingey. bu kamuğı ⁶kırk yıl-da bolğay. taķı yana ajundın bargay-lar. bular kıyâmet bilgüle-rindin turur. velikin ⁷vaķtı bilgüsiz. yalavaç-dın, *şalla'l-lāhu ve sellem*, uluğ kün sözün telim sordı-lar. ⁸rūḥ sözi yime sordılar. yalavaç köz tutar irdi. cebril anar bu iki sözdin yanut ⁹keltürdi. velikin uluğ kün sözinde bu âyet<-ni> keltürdi. *yes'elüneke 'ani's-sā'ati* ¹⁰*eyyāne mursaha fīme ente min zikrehā ilā rabbike müntehāhā.*²⁶ ya'nī yarlıķadı kim: “sindin ¹¹sorarlar uluğ kündin kim kaçan bolğay sen bu sözdin bilmes sen. saña uluğ kündin ¹²haber yok”. yime öñin yirde aydı: *ıķtarabeti's-sā 'at^u ve inşakka^a el-ķamer^{u27}* ya'nī “yakın keldi ¹³uluğ kün”. ķayu üzde kim uluğ kündin sorar erdi-ler. yalavaç yanut birür erdi kim: “telim

[55b]

¹ķalmamış turur sizler-din uluğ kün-ke tigrü. andağ turur kim ikindüdin kün batarga ²tigrü”. ol ajun yıl-larındın mundağ belgüler belgürtmiş turur. yime ol söz kim rūḥ-dın ³sordılar. âyet keldi kim: *ve yes'elüneke ani'r-rūḥ' kuli e'r-rūhu min emri rabbⁱ el-āyet.*²⁸ ⁴ya'nī aydı: “kaçan kim sindin rūḥ sözün isteseler ayğıl: rūḥ tañrı yarlığındın turur. ⁵sizlerniñ ķatınızda rūḥ biligi yok. bilig-din sizlerke ermes az nirsedin öñin”.

2. Aktarma

[46b]

ḥâ-mîm sûresinin çevirisi ve Hırbîl'in Mûsâ ile sözü budur. *Allah'ın salâtı üzerine olsun.*

Metin: [47b] Hırbîl, kıbtî (yani) Firavun'un halkındandı. Ancak kıbtîlerden gizli İsrail oğulları (= Yahûdîler) ile bir araya gelmişti. Mûsâ'nın inancını tutardı. Ondan önce Mûsâ

²⁶ 54. Naziat sûresi, 42-43. ve 44. âyetler: “Sana “kıyametin kopması ne zamandır?” diye soruyorlar. Sen onu nereden bilip bildireceksin? (Kıyametin) sonu(nun) bilgisi sadece Rabbine aittir.”.

²⁷ 54. Kamer sûresi, 1. âyet: “Saat yaklaştı ve ay yarıldı”.

²⁸ 17. İsrâ sûresi, 85. âyet: “ve sana rûthan sorarlar. Söyle ki: ‘Rûḥ Rabbimin emrindedir (ve size) rûha ait bilgiden sadece az bir şey verildi.”

[48a]

annesinden doğmuştu. Her gün İsrail oğullarının işlerinde çalışırdı. Firavun o rüyayı gördüğü zaman, rüya tabircileri dediler: İsrail oğullarından bir oğlan gelecek. Senin hâkimiyetin ona dönecek. İsrail oğulları Yakub Peygamberin soyu idi. Firavun onları kul etmişti. Ne zaman onlar Firavun'a gerekmez olsalar, onları öz hizmetkârlarına verirdi. Onlara iş buyururlardı.

Yine Firavun “hangi erkek çocuk İsrail oğullarından doğsa, o saatta onu öldürün” diye buyurmuştu. Kaç yıl böyle öldürdüler. Kıbtîler Firavun’un huzuruna gelip dediler: İsrail oğulları tamamen yok oluyorlar. Şöyle ki: hangisi yaşlanırsa ölüyor, hangisi doğuyor, sen onu öldürmeyi emrediyorsun. Bize hizmetkâr kalmıyor. Firavun “bir yıl öldürün, bir yıl öldürmeyin” dedi. Hârûn, o yıl doğdu, onu öldürmediler. Hârûn Mûsâdan bir yıl büyük idi. İkinci yıl (doğanları) öldürürlerdi. Mûsâ annesinden doğdu. Mûsâ’nın annesi korktu. “Bunu öldürecekler” dedi. *Azîz ve Celîl (olan) Tanrı Mûsâ’nın annesinin gönlü içinde konuştu. “Ona süt ver ve Tanrı’ya yalvar. Azîz ve Celîl (olan) Tanrı Onu yine sana verecek. Tanrı şöyle buyurdu: ve evhaynâ ilâ ummi mûsâ³ an arz’îhi fe-izâ hıfti ‘aleyhi fe-elkîhi fi’l-yemmi ve lâ tehâfi ve lâ⁴ tahzenî ana râddûhu ileyki ve ca’ilûhu mine’l-mürselîn fe’ltekaṭahu âli fir’avne.*²⁹ Rabbimiz Mûsâ’nın annesine buyurur: “Korkma! Kaygılanma! Ben Tanrı’yım. Mûsâ’yı yine sana vereceğim. Onu peygamberlerden biri yapacağım”. Bu vahy Cebrâil’in gelmesi değil(dir). Gönülden konuşmaktır. Vahy iki türlüdür. İlki Cebrâ’îl, *selâm onun üzerine olsun*, ‘in gelmesi, ikincisi gönülden söz söylenmesi. (Tanrı) şöyle buyurur: *ve evhâ rabbuke ilâ’n-nahli. ⁹el-âyet.*³⁰ Bu Mûsâ annesinin vahyi gibi ilhamdır.

O yıl erkek çocukları öldürürlerdi. (Tanrı’nın) bu söz(ü) Mûsâ’nın annesinin gönlüne düştüğü zaman, bu sözü bir kişiye söylemek istedi, fakat ona hile edecekler diye düşündü. Gönlü hiç kimse ile sakinleşmedi. Ancak Rûyin oğlu Hırbîl adlı bir marangoz vardı. İsrail oğullarını severdi. Mûsâ(nın)

²⁹ 28. Kısas sûresi, 7. âyet: “Mûsâ’nın annesine ‘ona süt vermesini, korktuğu zaman onu denize (= Nil nehrine) bırakmasını, hiç korkmamasını ve kaygılanmamasını, çünkü biz onu sana tekrar geri verecek ve onu peygamberlerden biri yapacağız’ diye vahy ettik.”

³⁰ 16. Nahl sûresi, 68. âyetin başı: “Ve senin Rabbin bal arısına şöyle vahy etti:”.

[49a]

annesi onu çağırды. Bu görüşünü başka kişilerden gizlice ona söyledi. Hırbîl “ben (senin) oğluna bir sandık yapayım” dedi ve yaptı. İçini kurşun ile (kaplayarak) sağlamlaştırdı. Mûsâ’nın annesi (oğlunu) emzirdi ve sandığın içine koydu. Sandığı Nîl nehri içine bıraktı. Mûsâ’nın annesi onun ardından gitti. Ancak sandık onun gözünden uzaklaştığı zaman, feryad etmek istedi. *Azîz ve Celîl (olan) Tanrı* onun gönlünden geçeni gözledi. Mûsâ’nın Meryem adlı bir ablası vardı. Annesi derhal o ablayı çağırды. Ona “Sandık ardından git!, bak! (sandık) nereye gidiyor” dedi. Bu Tanrı’nın buyruğudur: *ve kâlet li uhtihî kuşşihî³¹ el-âyet*. Mûsâ’nın annesinin sözü: *kuşşihî ay ibtâgîy eşerahu*.³² Onun ardından git! Mûsâ’nın ablası nehir kıyısında dururdu. Gözünü sandıktan ayırmazdı. Firavun’un sarayı nehrin kıyısında idi. O yerde çok ağaçlar vardı. Sandık bir ağaç dibinde durdu. Firavun’un hizmetkârları saraydan bakmaktaydılar. Sandığı gördükleri zaman derhal bir kişi gönderdiler. Sandığı nehirden çıkararak aldılar. Firavun’un karısı Asiye’nin huzuruna getirdiler. Asiye sandığı açıp bakmak istedi, sonra (kendi kendisine) “Firavun olmadan açmamalısın.

[49b]

Bunun içerisinde bir mücevher olabilir” dedi. Sandığı almak için gönderdiği gavvaslar gibi Firavun’a da haberci gönderdi. Firavun’u davet etti. Sandığı Firavun’un huzurunda açtılar. Sandıktan bir erkek çocuk çıktı. Firavun “ben bunu öldürürüm” dedi. Asiye “bu (oğlanı) bana bağışla” dedi. <Firavun oğlanı karısı Asiye’ye> bağışladı.

Asiye “bir süt annesi bulunuz! Buna süt versin”dedi. Kişiler gittiler süt anne-leri getirdiler. Mûsâ hiç kimsenin sütünü almadı. Mûsâ’nın ablası saray kapısında duruyordu. Kişilerin hepsi “bu oğlan kimsenin sütünü almıyor” diye söylüyorlardı. Tanrı şöyle buyurmuştur. *ve harramnâ ‘aleyhi el-marâ’i’⁸ min kabl^u*.³³

³¹ *bu ol turur kim tanrı yarlıkar* ibaresinden sonra 28. Kasas sûresinin 11. âyetinin ilk cümlesi olan *ve kâlet li uhtihî kuşşihî* “Onun izini takip et!” ibaresi geliyor.

³² Yukarıdaki cümleden sonra *mûsâ anasından* denilerek âyetin önce Arapça çevirisi olan *kuşşihî ay ibtâgîy eşerahu* “yani (kızım) onu takip et!” cümlesi ve bunun Horezm Türkçesi ile olan çevirisi *aydı: anıy uzula barjıl!* “dedi: onu takip ederek git!” cümlesi geliyor.

³³ 28. Kısas sûresi, 12. âyet: “Önceden biz onun süt annelerinin sütünü kabulüne izin vermedik”.

Mûsânın ablası *hel edüllüküm' alâ ehl-i beytⁱⁿ yekfulûnehu 9leküm ve hum lehu nâşihûn*.³⁴ dedi. Yani “sizlere yol göstereyim mi? bir topluluk (âile) ile ki bu oğlanı sizlerden alacaklar, iyi tutacaklar” dedi. Gittiler, bu sözü Asiye’ye söylediler. Asiye onu huzuruna çağırdı ve “Ey Kadın! Bu oğul senin midir?” diye sordu. (Meryem) “benim değil” (diye) cevap verdi. (Asiye) “bu oğul kimindir? Sen biliyor musun?” (diye) sordu. (Meryem) “Bilmiyorum” (diye) cevap verdi. (Asiye) “bu oğlanı iyi tutacaklarını (sen) nereden biliyorsun” (diye) sordu. Meryem “hangi süt annesini siz iyi tutarsanız, o da sizin oğlunuzu iyi tutar” (diye) cevap verdi. Asiye “Git! O süt annesini getir!” dedi. Meryem gitti annesini getirdi. Mûsâ’yı annesine verdiler. (Mûsâ) o saatte derhal annesinin sütünü aldı ve emdi.

Asiye “Ey kadın! Bizim yanımızda dur!. Bu oğlana süt ver! Biz seni iyi tutacağız” dedi. Mûsâ’nın annesi “Benim kocam var ve oğlan çocuklarım da var. Evimi barkımı terkedemem. Şayet siz bu oğlanı bana verirseniz, ben bunu ev(im)e götüreyim. Size her beş günde bir getireceğim. Göreceksiniz” dedi. Asiye “uygun” (diye) cevap verdi. Asiye Mûsâ’yı annesine verdi. Ne gerek ise verdi. (Annesi) Mûsâ’yı götürdü, Çok nimetler ile evine getirdi.

Şaşılabacak sözdür. İlk gün Mûa’yı Tanrı’ya emanet etti. İkinci gün çok nimetler ile onu buldu. Annesi onu beş yaşına kadar büyüttü. Mûsâ beş yaşına girdi. (Annesi Mûsâ’yı) her beş günde bir (Firavun’un karısı) Asiye katına götürür idi. Bir gün Firavun geldi. Mûsâ sarayda oynar idi. Firavun oturdu. Asiye Mûsâ’yı Firavun’un kucağına oturttu. Mûsâ sol eli ile Firavun’un sakalını [50b] tuttu. Sağ eli ile Firavun’u tokatladı. Firavun Mûsâ’yı kucağından attı. “Çabuk bıçak getiriniz. (Ben) bunu boğazlayayım. Bu (oğlan) bilgelerin söylediği (o çocuk) tur” dedi. Bıçak getirdikleri zaman Asiye “O bilmedi ve bu işi bilgisizlikten (dolayı) yaptı” dedi. Firavun “Yok. Kendisi bilerek yaptı” dedi. Asiye “Biraz zaman ver ki bunu bir sınavalım. (İş) açığa çıksın. Eğer bu işi bilerek yapmış ise, sana vereyim, bunu öldür. Eğer bilgisizlik ile yapmış ise onu öldürmek gerekmez” dedi. Firavun “uygun(dur)” dedi. Asiye buyurdu bir küçük gümüş leğen dolusu kızıl yakut getirdiler ve bir küçük gümüş leğen dolusu köz getirdiler. İki gümüş leğeni de Mûsâ’nın önüne koydular. Firavun oturmuş seyrediyordu. Mûsâ elini yakuta doğru uzattı.

³⁴ 28. Kıyas sûresi, 12. âyet: “Bunun üzerine ablası ‘Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir âile göstereyim mi?’ dedi.”

Haberde bütün teferruatı ile zikredilmiştir, peygamber, *Allah'ın salâtı ve selamı üzerine olsun*, “Cebrayil bana ‘Ey Muhammed! Mûsâ elini yakuta doğru uzattığı zaman ben Tûbâ ağacı üzerinde idim, Mûsâ'nın eli yakuta değmeden önce, ben yedi kat gökten geçtim Mûsâ'ya geldim elini yakuttan

[51a]

çevirdim köze doğru bıraktım. Mûsâ bir parça o közden aldı ve ağzına koydu. Eli yanmadı lâkin dili yandı. Mûsâ çok ağladı. Mûsâ'nın dili üzerine düğüm düştü. İyi konuşamaz idi. Öylece ki *azîz ve celîl (olan)* Tanrı Mûsâ'yı hatırladı. O zamanda kim onu Firavun'a doğru gönderdi. *vaḥlul ukdet^{en} min lisānī yefkahu kavli³⁵* Yani “Yâ Rabb! Bu düğümü benim dilimden halâs et! *Azîz ve celîl (olan)* Tanrı o düğümü Mûsâ'nın dilinden halâs etti. Asiye Firavun'a “kendin gördün ki bilgisizlikten yapmıştır”. Firavun onu bıraktı. Mûsâ'nın annesi Mûsâ'yı öyle buldu ve onu besledi. O zamana kadar Mûsâ büyüdü.

Ondan sonra Mûsâ Firavun'un yanında dururdu. Firavun ile birlikte konuşurdu. Firavun onun ile yakın oldu. Firavun nereye giderse (yanında) Mûsâ'yı götürür idi. İnsanlar Mûsâ'yı Firavun'un oğlu diye söyler idiler. Mûsâ erkek olduğu zaman (Firavun) ona kadınlarlar, eşler verdi. Şehirde büyük ziyafet verdiler ve “Firavun'un oğlu evlenmiştir” dediler.

Bir gün Firavun bir şehre gitmiş idi. Şehir kapısından bir halka çıkmak için. Mûsâ Firavun'un

[51b]

ardından gitti. İnsanlar “Firavun'un oğlu geldi” diye söylediler. O yere geldiği zaman, sıcak olmuş idi, insanların çoğu yatmış idiler. Bu kıbtîler İsrail oğullarını kul olarak tutar, onlara işler buyurulardı. (Mûsâ) o halka yaklaştığı zaman bir kıbtîyi İsrail oğullarından birisini, iş yaptırmak için zorla götürdüğünü gördü. Mûsâ uzaktan göründü ise İsrail oğlu Mûsâ huzuruna yürüdü, yalvardı: “Bu kıbtî beni zorluyor, iş yaptırmaya götürüyor” dedi. Mûsâ o kıbtîye “elini İsrail oğlu'ndan çek” dedi. Kıbtî (elini) çekmedi. Mûsâ kıbtî'nin yanına gitti. İsrail oğlu'nu kıbtî'nin elinden almayı istedi. Mûsâ bir elinin kenarı ile kıbtî'nin yüzüne

³⁵ 20. Tâhâ sûresinin 27.-28. âyetleri: “Dilimde bulunan düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar.”.

vurdu. Mûsâ'nın eli ağır idi. Mûsâ'nın kırk er kadar gücü vardı. Her bir peygamberin kırk er kadar gücü olur. Mûsâ kıbtînin yüzüne vurduğu zaman kıbtî yüzü üzerine düştü ve öldü. Şöyle ki: *aziz ve celîl (olan) Tanrı fe-vekezehu mûsî fe-kağâ 'aleyhi kâle hazā min 'ameli'ş-şeytān' innehu 'adüvv^{un} müğill^{un} mübîn.*³⁶ buyurur. [52a] Bu kıbtî öldüğü zaman Mûsâ kaygulandı. O eri bıraktı ve kendisi Firavun'a doğru gitti.

Ertesi gün o yere yine gitti. Yine bir kıbtî o eri bulmuş önceki günki gibi götürüyordu. Mûsâ uzaktan belirdi ise, İsrâil oğlu yine Mûsâ'ya doğru gitti. Mûsâ'ya feryât ettiği zaman Mûsâ “sen ne bedbaht kişi imiş sin görüyorum ki her gün bir kişi seni bulmuştur” dedi. Yine Mûsâ İsrâil oğlunu dünkü gibi almak istediği zaman {İsrâil oğlu} <kıbtî> Mûsâ'ya yöneldi. “Ey Mûsâ! “*e turîdu en tahtulenî kemā katelte nef^s bî'l-emsî in turîdu illā en teküne cabbār^{an} fî'l-arzî ve mā turîdu en teküne min e'l-muşliḥîn*”³⁷ dedi. Yani “beni de öldürmek mi istiyorsun? Öyle ki dün bir kişiyi öldürdün. Sen bir zorba olacağına boyun eğenlerden biri olmayı istemez misin? Sen iyi insanlardan biri olmayı istemez misin?” dedi. Bu kıbtî o İsrâil oğlundan elini çekti. (Ancak) bir nice kıbtîleri topladı ve Firavun katına gittiler. Mûsâ'dan şikâyet etti. “Mûsâ İsrail oğlu ile bir olmuştur. Onları sever. Dün bir kişiyi öldürmüştür. Yine bu gün bir kişiyi öldürüyordu” dediler.

[52b]

Firavun Mûsâ'yı kaybetmişti. “Mûsâ'yı nerede tutsanız, bana getiriniz” buyurdu. (Ben onu) öldüreyim”. Firavun bu sözü ettiği zaman, Mûsâ'ya sandık yapan (marangoz) Hırbîl orada idi. Hırbîl gizli inananlardan idi, Firavun bu sözü söylediği zaman, Hırbîl *e tahtulüne racūl^{en} en yekūle rabbi allāhu*³⁸ dedi. Yani “O eri (Mûsâ'yı) mı öldüreceksin” dedi. “Benim Tanrım birdir” dedi. Bu Hırbîl onlar arasında sözü geçen kişi idi. O saatte çıktı, Mûsâ'yı buldu ve “Firavun'un kişileri seni arıyorlar, eğer seni tutarlarsa, öldürecekler. Git! Canını kurtar! İşte ben sana haber verdim” dedi.

³⁶ 28. Kısa sûresi, 15. âyetten: “Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. Bunun üzerine Mûsâ ‘Bu şeytan’ın işidir. O gerçekten apaçık bir saptırıcı, düşmandır’ dedi.”

³⁷ 28. Kısa sûresi, 19. âyetten: “Ey Mûsâ! Dün birini öldürdüğün gibi, beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun, arabuluculardan olmak istemiyorsun” dedi.

³⁸ 40. Mümin sûresi, 28. âyet: “Bir adamı Rabbim Allah'tır demesinden dolayı mı öldüreceksiniz?”.

Bu Hırbîl'den haber verdiğidir. *Azîz ve celîl (olan) Tanrı inne'l-melee yete-mirûne bike li yaqtulûke fâhruc innî leke mine'n-nâşihîn*³⁹ buyurur. Mûsâ o zaman (süslü) elbiselerini çıkardı ve bir eski yıpranmış elbise giyerek gitti. Nereye gittiğini bilmiyordu. Öyle ki Tanrı *fe-ħarace minhâ ħâifⁿ yeterakĸabü ĸâle rabbi necinnî*¹³ *mine'l-ħavmi*^m - *âlimîn^e*.⁴⁰ buyurur. Yani “Ey Rabbim! Beni bu güç kullanan halktan kurtar!” dedi.

[53a]

Mûsâ yol bulamıyordu. *Azîz ve celîl (olan) Tanrı* bir meleği insan kılığı ile (ona) gönderdi. (O) Mûsâ'ya Medyan yolunu gösterdi. O yol üzerinde Medyan'a kadar üç şehir var idi ve bu Medyan (şehir) yaban başında idi.

Medyan girişinde bir büyük kuyu var idi. İnsanlar (ağzını) kapattığı o kuyudan su içer idiler. Her gün o kuyudan su çekmek için kırk kişi gerekirdi. Yine bir taş var idi kuyu başı üzerinde ki (ancak) kırk kişi kaldırılabildi. Mûsâ o kuyuya ulaştığı zaman toplanan kişiler gördü. Suyu çekmek için kırk er tamamlanincaya kadar bekliyorlardı.

Mûsâ baktı, bir nice koyunlar ile iki kadını gördü. Mûsâ onların yanına gitti ve “sizler kimin <kızları> sınızdır?” diye sordu. (Onlar) biz Şu'ayb'ın kızlarıyız. O (koyunlar) kör hâcenin koyunlarıdır. Biz (onları) otlamaya ve sulamaya götürürüz. Şimdi su çekmek için kırk erin tamamlanmasına bakıyoruz” dediler. Bu *azîz ve celîl (olan) tanrının* buyruğudur: *ve lemmâ verede mâ'i medyene vecede 'aleyhi ummetⁿ mine'n-nâsi yeskûne ve vecede min*¹³ *dûnihim emre'eteynⁱ tezûdânⁱ el-âyet.*⁴¹ Yani Mûsâ [53b] “sizler koyunlarınızı getiriniz” dedi. Yine Mûsâ gitti tek başına kuyu başındaki o taşı kaldırdı. Ve kırk kişinin çektiği o kovayı tek başına kuyudan çekti. Koyunları suladı. Taşı (tekrar) kuyu üzerine örttü ve gitti gölgede oturdu.

Mûsâ'nın şu'ayb ile hikâyesi el-kisâs suresinde bütünüyle anlatılmıştır. Burada bir kere (daha) Mûsâ'nın doğumu için söyledik. Mûsâ Mısır ilinden gittiği

³⁹ 28. Kısas sûresi, 20. âyetten: “Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim” dedi.

⁴⁰ 28. Kısas sûresi, 21. âyet: “Mûsâ, korku içerisinde ve etrafı gözetleyerek şehirden çıktı. ‘Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar’ dedi.”

⁴¹ 28. Kısas sûresi, 23. âyet: “Medyan suyuna varınca, kuyunun başında hayvanlarını sulamakta olan bazı insanlar gördü. Yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü”.

zaman Hırbîl kendi inancı için istedi. İnsanlara nasihat verir idi. İyilik eder idi. İlk iyiliği Mûsâ'nın sandığını yapmasıdır. İkinci iyiliği Mûsâya gitmeyi o öğretti, o yol gösterdi. Üçüncü iyiliği inancını açık etti. *Azîz ve celîl (olan) Tanrı Kur'ân içerisinde on beş âyette onun sözünü etti. Onun bulunmasını (bilinmesini) belirtti. ve kâle raculun mü'mîn^{un} min âli fir'avn^e. el-âyet⁴² 10öğün yirde aydı: ve yâ kavmⁱ mâ lî ed'ûkum ilâ'n-necâtⁱⁿ ve ted'üneni ilâ'n-nârⁱ el-âyet⁴³ buyurdu. Yani “Sizler istersiniz ki ben kâfir olayım. Ben sizleri kurtulmanız için Cennete çağırıyorum. Sizler (ise) beni Cehenneme çağırıyorsunuz”. Ve sonra *ve ufevviğ^u emri ilâ'l-lâhⁱ**

[54a]

¹inne'l-lâhe başîr^{un} bî'l-'ibâdⁱ. ⁴⁴ dedi.

Deccâl-nın sözi: Lâkin bu âyetin tefsîri şöyledir: Tanrı *inn'el-lezîne yucâdilüne fi âyâti'l-lâhi bi-ğayri sulţânⁱⁿ* *el-âyet.*⁴⁵ buyurur. Cerîr oğlu Muhammed “Bu âyet Kur'ân içerisinde Deccâl'in şanında inmiştir. Deccâl'in sözü diğer âyetlerde edilmemiştir, bu âyettedir” diye söyledi. Yine Fitneler Kitabı içerisinde şöyle okudum ki Deccâl'in ortaya çıkması, Yecûc Mecûc ile, Mehdî(nin) belirmesi <ile> ve Meryem oğlu İsbâ'nın gelmesi kırk yılda olacak. Hicretten dört yüz yıl geçtiği zaman her bir güne bu dört şey için göz atmalı. İlk kötü olanı Deccâl'dir. Bu Yahûdîlerin toplanarak Peygamber, *selâm onun üzerine olsun*, den sordukları yirmi sekiz meseledendir. Bu el-bakara sûresinde inmiştir. Ahir zamânedede bir bey olacak ve o bey gün doğusundan gün batısına kadar tutacak. Boyu da öyle uzun olacak ki başı bulutu geçecek ve denizlerin suyu onun dizindin aşmayacak. Bu ajunda Cennet ve Cehennemi kendisi ile tutacak. Bu ikisi onun ile gidecekler. Halklar onun fermandan çıkamayacak”. Medîne Yahûdîleri bu söz için peygamber ile söz söylediler.

⁴² 40. Mümin sûresi, 28. âyetin başı: “Ve firavunun ailesinden mümin bir adam şöyle dedi:”.

⁴³ 40. Mümin sûresi, 41. âyet: “Ey kavmim! Bu ne hal ki, ben size kurtuluşa çağırıyorum ve siz beni ateşe çağırıyorsunuz.”.

⁴⁴ 40. Mü'mîn sûresi, 44. âyetten. “Ve işimi Allah'a havale ediyorum. Muhakkak ki Allah kullarını görendir.”.

⁴⁵ 40. Mü'mîn sûresi, 56. âyetin baş kısmı: “Kendilerine gelmiş her hangi bir delil (sultan) olmaksızın ...”.

[54b]

Yine “bu tevrât içinde (geçen) tanrı sözüdür. Sen o bey değilsin ve o peygamber değilsin. Sana nasıl inanacağız? Senin dînini nasıl tutacağız?” dediler. Onun için ki bu sûreyi Tevrât’tan çıkardılar. Peygamber, *selâm onun üzerine olsun*, cevap vermedi. *Azîz ve celîl (olan) Tanrı(dan) bu söz için ayet ineceğini bekler idi.* Cebrâil, *selâm onun üzerine olsun*, geldi ve bu âyeti getirdi. *inne’l-lezîne yucâdilüne fi âyâti’l-lâhi bi-ğayri sultân^{in 6}etâhum in fi şudûrihim illâ kibrun mâ hum bi bâliğîhi. el-âyet.*⁴⁶ (Tanrı) buyurdu ki: Bu yahûdîler senin ile benim âyetlerim hakkında delil/söz değil(dir) şeklinde tartıştılar (sözde tutuştular). Meğer ki onların gönüllerinde büyüklenmek kibirlenmek vardır. O bey için, bu onların beyidir öyle söylerler, öyle beylik tutar. Lâkin onlar ona ulaşamayacaklar, onu görmeyecekler. Onların devrinde olmayacak. Senin devrinde ki peygamber sen olmayacaksın. Ondan sonra dedi: *feiste’iz bi’l-lâhi yâ muhammed min fitneti’l-deccâl*⁴⁷ Yani “Ey Muhammed! Deccâl’in fitnesinden Tanrı’ya sığın”. Ondan sonra *le halku’s-semâvât^{t 13}ve’l-arz^t ekber^u min halkı’n-nâs^{t 48}* buyurdu. Yani “Bu yer (ve) gökler(i) yaratmak ki ben yarattım. Deccâl’den daha büyüktür.

[55a]

(Bunu) Yahûdîler bilmezler” dedi. Mi’râc gecesi Deccâl idi. Peygamberi sağ elinde çağırıldı. Peygamber kendisini ondan sakınmadı, cevap vermedi. Cebrâil “Ey Muhammed! Şayet cevap verse idiniz, sizin ümmetinizin tamamı Yahûdî olur idi”. Fitneler Kitabı’nda öyledir ki Bu Deccâl zamânenin sonunda (ortaya) çıkacak. Ye’cûc ve Me’cûc da çıkacaklar, Mehdî de çıkacak. Îsâ Peygamber gökten inecek. Bunun hepsi kırk yılda olacak. Bunlar kıyamet işaretlerindedir. Lâkin vakti belirsiz(dir).

Peygamberden, *Allah’ın salâtı ve selâmı üzerine olsun*, kıyâmet günü sözünü çok sordular. Rûh sözü(nü) de sordular. Peygamber bekler idi. Cebrâil ona bu iki

⁴⁶ 40. Mü’min sûresi, 56. âyet: “Kendilerine gelmiş her hangi bir delil (sultan) olmaksızın Allahın hayetleri hakkında münâkaşa edenler var ya, hiç şüphe yok ki onların kalplerinde, aslâ yetişemeyecekleri bir büyüklük hevesinden başka bir şey yoktur”.

⁴⁷ “Ey Muhammed! Artık Deccâl’in fitnesinden Allah’a sığın”.

⁴⁸ 40. Mü’min sûresi, 57. âyetin başı: “Elbette göklerin ve yeryüzünün yaradılışı, insanların yaradılışından daha büyüktür”.

sözden cevap getirdi. Lâkin kıyâmet günü sözünden bu âyeti getirdi. *yes'elüneke 'ani's-sâ'ati* ¹⁰*eyyâne mursaha fîme ente min zikrehâ ilâ rabbike müntehâhâ.*⁴⁹ Yani “senden kıyâmet gününün ne zaman olacağını sorarlar. Sen bu sözden (kıyâmet gününden) bilmezsin. Sana kıyâmet gününden haber yok(tur)” buyurdu. Yine başka yerde *ıktarabeti's-sâ 'at' ve inşakka el-kamer*⁵⁰ dedi. Yani “kıyâmet günü yaklaştı”. Ne zaman kıyâmet gününden sorarlarsa, Peygamber “çok

[55b]

kalmamıştır, sizlerden kıyâmet gününe kadar, şöyle ki ikindiden gün batışına kadar (zaman kalmıştır diye) cevap verir idi. O dünya yıllarından böyle işaretler belirtmiştir.

Yine (onlar) rûh'tan sordular. *ve yes'elüneke 'ani'r-rûh' kuli e'r-rûhu min emri rabbî el-âyet.*⁵¹ âyeti geldi. Yani “Ne zaman ki senden rûh sözünü sorsalar, de ki: rûh Tanrı buyruğundandır. Sizlerin katında rûh bilgisi yoktur. (Rûh) bilgisinden az bir bilgidен başka bilgi sizlere gerekmez”.

3. Metinde Geçen Kişiler

Cerîr oğlu Muhammed: Taberî adı ile tanınan tarihçi, müfessir, muhaddis ve fakih. 224-225 yıllarında doğdu. 27 Şevvâl 310 (M. 17 Şubat 923)'de öldü. Künyesi Ebû Ca'fer'dir. Eserleri arasında *Câmi'ül-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* ile *Târîhü'l-ümem ve'l-mulûk* önde gelir.

Deccâl: Arapça *decî* kelimesinin mübalağa formudur. Kelime anlamı ‘çok yalancı, aldatıcı, hilekâr’ anlamlarına gelir.

Fiten Kitabı ‘Fitneler Kitabı’: Ebü'l-fidâ İbn Kesîr'in metinde *fiten kitâbı* şeklinde geçen eseri *El-Fiten ve'l-melâhim* adlı kitap.

İsye (إيسية): Firavun'un karısı. İslâmî kaynaklarda adı Âsiye binti Muzâhim bin Ubeyd bin Reyyân bin Velid'dir. Âsiye ‘teselli verici’ demektir.

⁴⁹ 54. Naziât sûresi, 42.-43. ve 44. âyetler: “Sana ‘kıyametin kopması ne zamandır?’ diye soruyorlar. Sen onu nereden bilip bildireceksin? (Kıyametin) sonu(nun) bilgisi sadece Rabbine aittir”.

⁵⁰ 54. Kamer sûresi, 1. âyet: “Saat yaklaştı ve ay yarıldı”.

⁵¹ 17. İsrâ sûresi, 85. âyet: “Ve sana rûhtan sorarlar. Söyle ki: ‘Rûh Rabbimin emrindedir (ve size) rûha ait bilgidен sadece az bir şey verildi”.

Rūyîn oğlu Hırbîl: Hırbîl adı Rabgûzî'de Hızkîl; çeşitli kaynaklarda Hızkîl bin Bûzî/Bûrî/Nûrî şeklinde geçiyor. Lakabı *ibnû'l-acûz* 'kocakarının oğlu'dur. EI III 554'te şöyle geçer: 'Carpenter who made chest that carried Moses on Nîle; his more common name iz Hızkîl gives the variant Hirbîl'.

4. Metnin Dil Özellikleri

Horezm Türkçesi'nin önde gelen bir özelliği Göktürk ve Uygur Türkçesi metinlerinde /b/ sesi ile ifade edilen bir sesin /b/ > /w/ şeklinde gelişmesi ve Karahanlı Türkçesi'nden itibaren de Türkçede üç noktalı /f/ (ف) ile ifade edilmesidir. Üç noktalı /f/ sesi transkripsiyonda /w/ ile ifade edilmiştir. Metinde bu sesin geçtiği 9 kelime 22 kez kullanılmıştır. Bu 9 kelimedenden sadece *awurta* ve *küwezliglik* kelimelerinin Eski Türkçede kullanılmış örneği tespit edilmemiştir. Geriye kalan 7 kelimenin kökenleri şöyledir: *ewür-* < etü. *ebir-*; *iw* < etü. *eb*; *sew-* < etü. *seb-*; *suw* < etü. *sub*; *suwar-* < etü. *subar-*; *yalwar-* < etü. *yalbar-*; *yawuzla-* < etü. *yabızla-*.

Örneklerin geçtiği yerler:

awurta 'sütanesi, dadı' (awurtanı 49b/4, 50a/1, 2; awurtalar 49b/4); *ewür-* 'çevirmek' (ewürdüm 51a/1); *iw* 'ev' (*iwke* 50a/7, *iwüm* 50a/6, *iwüğe* 50a/9); *küwezliglik* 'kibirlik' 54b/8); *sew-* 'sevmek' (*sewer* 47b/13, 52a/13, *sewük* 51a/9); *suw* 'su' (*suw* 53a/4, 5, 7, 11, *suwdın* 49a/12, *suwı* 54a/11), *suwar-* 'sulamak, su vermek' (*suwardı* 53b/3, *suwarur* 53a/10), *yalwar-* 'yalvarmak' (*yalwardı* 51b/6); *yawuzla-* 'kötülemek' (*yawuzladı* 54a/7).

Horezm Türkçesi'nin önde gelen diğer bir özelliği Göktürk ve Uygur Türkçesi metinlerinde /d/ sesi ile ifade edilen bir sesin /d/ > /z/ şeklinde gelişmesi ve Karahanlı Türkçesi'nden itibaren de Türkçede *zel* (ز) ile ifade edilmesidir. Bu ses transkripsiyonda /z/ ile ifade edilmiştir. (Horezm Türkçesi metinlerinden sonra bu ses Çağatay Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi'nde /-y-/ olarak kullanılmıştır.) Metinde bu sesin geçtiği 20 kelime 43 kez kullanılmıştır. Bu 20 kelimedenden dördü yabancı kökenli kelimedir: *hazā*, *feryāz*, *pezīrla-*, *yāz*. Diğer 16 kelime ise Türkçe kökenlidir. Türkçe kelimelerin etü.'deki şekilleri şöyledir:

bezük < etü. *bedük*; *boz* < etü. *bod*; *bozun* < etü. *bodun*; *ezgü* < etü. *edgü*; *ezgülik* < etü. *edgülik*; *ezgüle-* < etü. *edgüle-*; *ız-* < etü. *ıd-*; *izi* < etü. *idi*; *kazgu* < etü. *kadgu*; *kez-* < etü. *ked-*; *kizin* < etü. *kidin*; *koz-* < etü. *kod-*; *kuzug* < etü. *kudug*; *közezdi* < etü. *ködezdi* ~ *küdezdi*; *öz* ~ *üz* < etü. *öd* ~ *üd*; *özül-*.

Örneklerin geçtiği yerler:

bezük ‘büyük’ (53a/3); *boz* ‘boy’ (54a/10); *bozun* ‘halk’ (47b/12; 52b/13); *ezgü* ‘iyi’ (49b/10, 13, 50a/1, 2, 4, 51a/3, 52a/10); *ezgü* ‘iyilik’ (53b/6); *ız-* > *ıy-* ‘göndermek’ (48b/12, 49a/1, 51a/4, 53a/1); *izi* ‘iye, sahip’ (48b/5); *kazguluğ* > *kayguluğ* ‘kaygılı’ (52a/1); *kazgur-* ‘kaygılanmak’ (48b/5); *kez-* > *gey-* ‘giymek’ (52b/11); *kizin* > *kiyin* ‘sonra’ (51a/8; 53b/11; 53b/12); *koz-* > *koy-* ‘koymak’ (50a/6, 52a/1); *közezd* ‘gözetti’ (49a/5); *kuzug* ‘kuyu’ (53a/3, 4, 5, 5, 6, 53b/1, 2, 3); *öz* ~ *üz* ‘zaman, vakit, çağ’ (51a/4, 54b/10, 10, 13); *uzula* ‘takip ederek’ (49a/8).

5. Müstensihin Metinde Eksik Bıraktığı Ekler ve Kelime Yazılımları İle İmlâ Yanlışları

Müstensih de insandır. Bazı zaman ekleri ve kelimeleri metinde eksik ve yanlış yazmıştır. Unuttuğu genitif, çokluk vs gibi ekleri de bazan satır üzerine yazmıştır.

5.1. Özellikle tarafımdan tamamlanan genitif ile akkuzatif ekleri için şu örnekleri verebiliriz: *deccal<-niğ> çıkmakı ye’cüc me’cüc birle* (54a/5); *velikin bu âyet<-niğ> tefsiri kim* (54a/1); *ol sâ ‘at-ta ok <anası-niğ> sütini aldı* (50a/3-4).

49a/9’daki *mūsâ-niğ* *anası* ibaresinde genitif ekinin yazıldığı açıkça görülmektedir. Bundan dolayı yazılmayan genitif ekleri benzer örneklerde metne ilâve edilmiştir.

mūsâ<-niğ> anasıya kim (48b/5); *mūsâ<-niğ> anası-niğ* *vahyi teg* (48b/9); *mūsâ<-niğ> anası anı ündedi* (48b/13); *mūsâ<-niğ> anası süt birdi* (49a/2); *mūsâ<-niğ> anası suykıra bardı* (49a/4); *isye mūsâ-ni fir’avn<-niğ> koynında oltur{u}tti* (50a/13); *mūsâ sol elgi birle fir’avn<-niğ> şakalını tuttu* (50a/13-50b/1); *kişi-ler mūsâ-ni fir’avn<-niğ> oğlı tip aytur erdiler* (51a/10-11); *aydılar: fir’avn<-niğ> oğlı kişilenmiş turur* (51a/12); *kişi-ler aydı-lar: “fir’avn<-niğ> oğlı keldi” tip* (51b/1).

İkinci husus da müstensihin unuttuğu genitif ekini satır üstüne yazarak metne eklemesidir. 49a/11’deki *fir’avn<-niğ> karabaş-ları* ibaresinde unutulmuş genitif eki sonradan satır üstüne yazılarak metne eklenmiştir:

mūsâ-niğ nomi<-ni> tutar erdi (47b/13); *ol tüş<-ni> kördi erse* (48a/2); *ol yıl kim oğul-lar<-ni> öldürür erdiler* (48b/9-10); *közi<-ni> tábüt öze tutar erdi* (49a/10); *tağı bu âyet<-ni> keltürdi kim* (54b/5); *bu yir kök-ler<-ni> yaratmakı kim yarattım* (54b/13); *yalavaç kendü<-ni> ondın şakınmadı* (55a/2).

5.2. Dört örnekte anlamı açık vermesi için metne kelime eklemesi yaptım:

<fir’avn> başışladı (49b/3); *<anası> mūsâ-ni kötürdi* (50a/9); *isye: <aydı> “ança zamân birgil kim munı bir sınağalım”* (50b/4-5); *<anı> öldüreyin* (52b/2).

5.3. Müstensih iki örnekte de fazladan bir {u} sesi yazmıştır:

mūsâ-nı fir'avn koyunında otur{u}ttı (50a/13); yana aydı: fir'avn-suz aç{u}mağay sen (49a/13).

5.4. Müstensihin unuttuğu ek ve kelimeler de vardır:

anlarğa işler buyur<ur> erdiler (51b/3); men tağrı <men> (48b/5).

5.5. Bir örnekte fazladan {si} iyelik eki yazmıştır:

mūsâ hiç kim erse{si}niy süti-ni almadı (49b/5).

5.6. 50b/9'da geçen örnekte <birle> kelimesini unutmuş sonra kelimenin -le kısmını urdı kelimesinin arasına yazmıştır:

mūsâ bir eliq uçası <birle> ur{la}dı (51b/9).

5.7. 53b/6'daki biri kelimesinde sıra sayı eki olan -nçi yazılmamıştır. İlgili örnekte bu ek biri<-nçi> şeklinde tamamlanmıştır. Bu şekil Attar'ın Tezkire-i evliyâ tercümesinde sıkça geçer.

6. Gramer Bozuklukları

55a/2-4. satırlarda geçen cümlede fiilin şart eki {-sA} olması gereken zaman ekini görülen geçmiş zaman eki {-dİ} ile yazmıştır: *cebrîl aydı: "ay muḥammed abay yanut kıldıñız erse, siziñ ümmetiñiz kamuğ cuhûd bolur irdiler* "Cebraîl 'Ey Muhammed! Eğer (Deccal'e) cevap verse idiniz sizin ümmetinizin hepsi cuhûd olur/olacak' idi".

7. Noktalama Eksiklikleri

51b/6 öze: Kelimede /z/ harfinin noktası unutulmuş, kelime *ora* şeklinde kalmıştır.

52a/6 *yüzlendi*: Kelimede /z/ harfinin noktası unutulmuş, kelime *mūsâ-ğa yürlendi* şeklinde kalmıştır.

8. İbarelerin Karışıklığı

Mütercim 49a/7.-8. satırdaki bu ol turur kim tanrı yarlıkar: mūsâ anasından⁸ *ve kâlet li uḥtihi kuşsihi⁵² el-âyet. kuşsihi ay ibtâğîy eşerahu.⁵³ aydı: anıḡ uzula barğıl! cümlelerini karıştırarak yazmış. Cümleler şöyle sıralanmalı idi.*

bu ol turur kim tanrı yarlıkar: ve kâlet li uḥtihi kuşsihi⁵⁴ el-âyet.

Bu ibareden sonra Mūsâ'nın annesinin bu ayetin arapça çevirisi olan kısmı şöyle gelmeli idi:

mūsâ anasından: kuşsihi ay ibtâğîy eşerahu.⁵⁵

Bu Arapça çevirinin Horezmcesi ise şöyle olmalı idi.

aydı: anıḡ uzula barğıl!

Toplu olarak görmek istersek:

bu ol turur kim tanrı yarlıkar: ve kâlet li uḥtihi kuşsihi el-âyet. mūsâ anasından: kuşsihi ay ibtâğîy eşerahu. aydı: anıḡ uzula barğıl!

Benzer bir ibare karışıklığı da Mücâhid ile Abbas oğlu Abdullah'ın sözlerinin karıştırılarak verilmesinde geçiyor.

Metin şöyledir:

[12b/12] velikin ma'nîsi ol turur kim mücâhid aytur: 'abdu'llâh bin 'abbâs ayttı: fe ṭafîka (13) mesh^{an} bi'ssûki ve 'la'nâki⁵⁶ fe ṭafîka sūkahâ ve a'nâkahâ li'llâhi ca'alahâ li'llâhi [13a] (1)

⁵² *bu ol turur kim tanrı yarlıkar* ibaresinden sonra 28. Kasas sûresinin 11. âyetinin ilk cümlesi olan *ve kâlet li uḥtihi kuşsihi* "Onun izini takip et!" ibaresi geliyor.

⁵³ Yukarıdaki cümleden sonra *mūsâ anasından* denilerek âyetin önce Arapça çevirisi olan *kuşsihi ay ibtâğîy eşerahu* "yani (kızım) onu takip et!" cümlesi ve bunun Horezm Türkçesi ile olan çevirisi *aydı: anıḡ uzula barğıl!* "dedi: onu takip ederek git!" cümlesi geliyor.

⁵⁴ *bu ol turur kim tanrı yarlıkar* ibaresinden sonra 28. Kasas sûresinin 11. âyetinin ilk cümlesi olan *ve kâlet li uḥtihi kuşsihi* "Onun izini takip et!" ibaresi geliyor.

⁵⁵ Yukarıdaki cümleden sonra *mūsâ anasından* denilerek âyetin önce Arapça çevirisi olan *kuşsihi ay ibtâğîy eşerahu* "yani (kızım) onu takip et!" cümlesi ve bunun Horezm Türkçesi ile olan çevirisi *aydı: anıḡ uzula barğıl!* "dedi: onu takip ederek git!" cümlesi geliyor.

⁵⁶ "Böylece (atların) bacaklarını ve boyunlarını mesh etmeye (=kesmeye) başladı."

lemā fātete’ş-şalāt.⁵⁷ aydı: “andağ oqidım kim boyunlarını taqı ağaqlarını (2) sebīl kıldı, teñri hoşnūdlıqı üçün, kim anıñ öze ğazāt kılsunlar, (3) keffaret bolsun ol namāzda cebr tüşmişke”. bu körklüg cevāb turur.

Ancak metnin şöyle olması gerekiyor:

velikin ma’nisi ol turur kim mücāhid aytur: fe ıafıka (13) mesh^{an} bi’s-sūki ve’l-a’nāki. ‘abdu’llāh bin ‘abbās ayttı: fe ıafıka sūkahā ve a’nākahā li’l-lāhi ca’alahā li’l-lāhi [13a] lemā fātete’ş-şalāt. aydı: “andağ oqidım kim boyunlarını taqı ağaqlarını sebīl kıldı, teñri hoşnūdlıqı üçün, kim anıñ öze ğazāt kılsunlar, keffaret bolsun ol namāzda cebr tüşmişke”. bu körklüg cevāb turur.

9. İkili Şekiller

Metinde ikili şekiller de görülmektedir. Bunlardan en önde geleni *er-* fiilinin *ir-* şeklinde de kullanılmasıdır. *andağ oq tapar erdi taqı iktüler irdi* (51a/8) cümlesinde her iki şekil birlikte kullanılmıştır. Diğer bir örnek *cebrīl aydı: “ay muhammed! abay yanut kıldıñız erse, siziñ ümmetiñiz kamuğ cuhūd bolur irdiler* (55a/2-4) cümlesinde görülür. Bazan da birbirini takip eden cümlelerde görülür. *meger bir ağaççı erdi ħirbīl bin rüyīl atlığ. anıñ üçün kim ħirbīl benī isrāyil-ni sewer irdi* (48b/12-13).

Diğer örnekler şunlardır:

bir kün fir’avn kaydasa barmış irdi (51a/12-13); ya’nī ayur irdi. (52b/13); ol delvni kim kırk er tartar irdi (53b/2); yalavaç köz tutar irdi (55a/8); bu kıbtī-lıg-lar benī isrāyil-ni kılluğ içinde tutar irdiler. anlarğa işler buyur<-ur> irdiler (51b/2-3).

Tercümedeki bir başka ikili şekil de *bitün ~ bütün* kelimesidir.

10. Kök-Ek Uyuşmazlığı

İki kelimedede görülmektedir. 54b/4. satırda *inğay* şeklinde geçen kelime 55a/5. satırda *inğey* şeklinde geçmektedir. Benzer bir örnek de 49b/10. satırdaki *peziñrağay* kelimesinde görülmektedir. Kök-ek uyumsuzluğu kalın sıralı köke ince sıralı ek getirilmesi, ince sıralı eke de kalın sıralı ek getirilmesi şeklinde de görülmektedir. 14a/3. satırda *katım-ke*, *uğan-ke* ve 15a/2. satırda *izi-ka* örneklerini zikredebiliriz.

⁵⁷ “O şey ki namaz geçti/kaçtı. Böylece (atların) bacaklarını ve boyunlarını mesh etmeye (=kesmeye) başladı.”

11. Kalın ve İnce Sıralı Kelimeler

Eski Türkçe *bıç-* ~ *biç-* fiili metinde 50b/2. ve 3. satırlarda *bıçek* şeklinde geçmektedir. Kelime bu gün Türkiye Türkçesinde *bıç-ak*, *bıç-kı* gibi kelimelerde kalın sıralı kök olan *bıç-* kökü ile kullanılmaktadır.

12. {-sA} Ekinin Kullanılışı

{-sA} ekinin “istem” ve “gereklilik” fonksiyonunda kullanıldığı biliniyordu.⁵⁸ Metinde geçen ki (kim)’li beş örnekte ise final {-sA} ekinin “emir fonksiyonundaki” kullanılışları görülmektedir.

tigme kün kırk⁵er kerek erdi kim ol kızuğ-dın suw tartsa “her gün kırk er gerek idi ki o kuyudan su çeksın” (53a/4-5)

kıldı kim benî isrâylîğ-nı kıbtî-liğ elgindın alsa “istedi ki Benî İsrayilliyi Kıbtî (nın) elinden alsın” (51b/8-9)

kıçan kim tâbüt anıj közindın bilgüsiz boldı⁵erse, kıldı kim çarlasa “Tabut onun gözünden kaybolduğu zaman, istedi kim feryat etsin” (49a/4-5)

kıçan kim müsâ elgi çıkarıp yâküt tapa uğradı erse, men tûbâ ağacı öze erdim kim andın burun kim müsâ elgi yâküt-ka tigse “Müsâ elini uzatıp yakuta doğru hamle ettiği zaman, ben Tuba ağacının üzerinde idim, ondan önce Musa(nın) eli yakuta temas etsin” (50b/11-13)

kıçan kim yıl dört yüzđin keçse “ne zaman ki yıl dört yüzden geçsin” (54a/6)

13. Kelime Açıklamaları

abaŋ < etü. *ap-ang*. ‘eğer, şayet’. İmlâsı, metatez ile, *anb(a)g* şeklinde yazılmaktadır. (Bk. 50b/5,6)

bitün ‘doğru, gerçek’ anlamında metinde sıkça kullanılmıştır. Ancak birkaç yerde de *bütün* şekli geçmektedir. Diğer ikili şekiller arasında *bitün işlig* ‘hikmetli’ yanında *bütün işlig* şekli de görülmektedir.

⁵⁸ Bk. Gülsevin 1990: 276-279; Karahan 1994: 471-474; Korkmaz 1995: 160-167; Gülsevin 2017: 431-440.

elig ~ *elgi*: 50b/9'deki ibare *mûsâ elig çıkarı* “Mûsâ el uzattı” şeklindedir. Buna karşılık 50b/11'deki ibare *mûsâ elgi çıkarıp* “Mûsâ elini uzatıp” şeklinde geçiyor. Bu örnekteki *elgi* imlası *elig* yerine yazılmış olmalıdır. Nitekim ‘elini çekmek’ ibaresi de *elig kışa tut-* şeklinde geçmektedir.

kañcavi (قنجوی): Kelime harekesiz yazılmış olsa idi Eski Türkçe’ye Çince den geçen *kunçuy* ‘hanım, zevce, eş’ kelimesi ile aynileştirmek mümkün olur idi. Bir başka ihtimal de harekelerin kelimeyi /o/ ~ /u/ ile okutacak olan *ötre* yerine /a/ okutan ‘esre/kesre’ ile yazılmasıdır. Harekelenme ile ilgili başka bir örnek *talum* kelimesinin *tolum* şeklini almasıdır. Ancak bu kelimedede tam tersi bir ses gelişmesi olan /u/ > /a/ görülür.

kañcavi kelimesinin kullanılışı bu güne kadar başka bir metinde görülmemiştir. Kelime Horezm Türkçesi ile yazılmış Kur’an tercümesinde çeşitli bölümlerde geçmektedir. Söz gelimi 65a/8 - 65b/1’de şu satırlar geçmektedir:

[65a] ⁸ibrâhîm bardı. mışr tapa bir yirde tüşti. andağ kim ibrâhîm-ni hiç kişi ⁹bilmes erdi. bir gürüh tişi kişi-ler bar erdiler. sâreni kördiler. sâredin körkülgrek ¹⁰kañcavi körmemiş irdiler. ol kañcavi-ler sâreniñ sözi-ni mışr melikiñe aydılar ¹¹kim bir ğarîb kelmiş turur, bir kañcavi birle kim bu ajunda andın körkülgrek kañcavi ¹²bolmağay. körküglük on kes turur. bir kesi kamuğ kişi-lerke erdi tağı tokuz kesi ¹³tükel sâreka erdi. mışr meliki kişi-ni ıztı. ol ğarîb-ni kañcavisi birle meniñ [64b] 1kañcavi keltürüñ-ler.

İbarede geçen *tişi kişiler* İbrahim’in karısı Sare için *kañcavi* kelimesini kullanmışlardır. Sonra kendileri için de *ol kañcaviler* ibaresi kullanılmıştır. Bu kullanılmış bir satır önceki *tişi kişiler* ibaresi karşılığındadır. Buna göre *kañcavi* kelimesi = *tişi kişi* = *kadın* anlamına gelen bir kelime olmalıdır. Zaten Mısır melikinin *ol ğarîb-ni kañcavisi birle meniñ* [65b] ¹katımka keltürüñ-ler “o garibi dişisi (= karısı, kadını) ile benim katıma getiriniz” cümlesinde anlam açıkça vurgulanmaktadır.

Nâs sûresinin açıklamasında Hazreti Muhammed’e büyü yapan *hasîre* adlı bir *kañcavi* (= kadın)’dan bahsediliyor: Cebra’îl ‘aleyhi’s-selâm keldi. yime aydı: saña ¹¹yilwençilik kılmış tururlar. bir er bir kañcavi birle. lebîd (lübeyd) bin ‘âşım hasîre atlığ ¹²kañcavi birle.

İbarede cebra’îl ‘aleyhi’s-selâm “sana büyü/sihir yaptılar. Bir erkek, bir kadın ile” dedikten sonra erkek için *lebîd (lübeyd) bin ‘âşım*, kadın için *hasîre* adını zikretmektedir.

İbare şöyledir:

bir kıncavi bar erdi, ĥasire atlıg. lebîd (lûbeyd) kıpdı, anar bardı. yüz ⁴ûkıyye altun pezirledi. biş tahta kıymat-lıg ton-lar pezirledi. bir ançası<nı> burun birdi. ⁵yime aydı: “apañ bu iş-ni tûkel kılsa sen, pezirlemişim-ni kamuğın tegürgey”. ol kıncavi ⁶bir kögürçin balasını tuttu. ol bala üze on bir yirde yilwençilik kıldı. on bir yirde ⁷yigne birle sançtı. elig ayak bağ-ladı üze ernek bağladı üze boyun üze uça ⁸üze. kamuğın yigne birle tikti. bir yirde iletti. bekledi bir kızuğ-da. yalavaç ⁹ıglıg boldı. bağlarını hîç tepretümes erdi. otaçı-lar bil-mediler kim bu ne. turur tokkuz ¹⁰kün keçti. cuhûdlar sewündiler. tokkuzunçı kün cebra’îl ‘aleyhi’s-selâm keldi. yime aydı: saña ¹¹yilwençilik kılmış tururlar. bir er bir kıncavi birle lebîd (lûbeyd) bin ‘aşım ĥasire atlıg ¹²kıncavi birle. imdi kerek kim sini ol yirge iletsele. yalavaçnı kötürdiler. ...

Not: Yaşar ŞİMŞEK ile birlikte kaleme aldığımız makalemizde *kıncavi* kelimesini imlâsına aldanıp *kıncavay* şeklinde okumuştuk. 64a/13’de *kıncavisi* şekli geçtiği için *kıncavay* okunuşunu *kıncavi* şeklinde düzeltiyorum.

kıydası ‘her hangi bir kent, her hangi bir yer’.

51a/12-13’de geçen cümle şöyledir: *bir kün ¹³fir’avn kıydası barmış irdi.* “Fir’avn bir gün her hangi bir kente gitmiş idi”.

Yaşar ŞİMŞEK, Mekke’de inen “el-îlâf sûresi”nde de *kıydası* kelimesinin geçtiğini söyledi. Kendisine teşekkür ediyor ve 348a7-12 arasındaki metnin transkripsiyonunu yapıp burada veriyorum:

⁷bu el-îlâf sûresi. mekkede inmiş turur. kıreyş şânında. tıgme kış yay anlardın bir ⁸arķış şâm yolında barur erdi. anıñ için kim anların tırglıkleri şâmlıg-dın erdi. ⁹mekkede tarıg ekmes erdiler. kıreyş şavlıg erdi. ajunda gencde birü kıreyşni bu at öze köplik ¹⁰üçün ayurlar. *tekarreşe’l-kavmu idâ icteme’û.* ya’nî “kıydası kim telim kışı-ler bolsalar ¹¹yime tırışsele kıreyşlıg ayurlar”. yime ayurlar kim bir tınlıg bar teñizde. öñin tınlıg-larnı kamuğın ¹²urur. öñin-ler anı urumas-lar. anar kıreyş [= köpek balıgı] ayurlar. bu sözde bir şı’r aymış-lar. şı’r: ...

kıy: “kıyı, kenar”. Başka metinlerde *kırıy* şeklinde de geçiyor. Benzer kısal-tılmış şekiller arasında *kin* < *kidin* > *kızın* > *kiyin*, *sik* < *sidik*, *bık* < *bıyık* gibi örnekler zikredilebilir.

kışı ‘karı, zevce, eş’, *kışilenmek* ‘evlenmek, kadını olmak’: 51a¹¹⁻¹²’de geçen ... kaçan kim mûsâ yitiz erlik-ke tıgdi erse,< fir’avn> aña kışı-ler birdi. kend içinde bezük küden kılu birdi-ler taķı aydılar: fir’avn<-nıñ> oğlı kışilenmiş turur “Mûsâ

yetişkin erkek olduğu zaman (Firavun) ona eşler, kadınlar verdi. Şehirde büyük şölen yaptılar ve Firavun'un oğlu evlenmiştir dediler” cümlesinde geçen *kişi* kelimesi Eski Türkçe ile Orta Türkçede *kisi* şeklinde geçer. *Kelimenin Kutadgu Bilig*'deki 3371, 3372, 4479, 4481, 4493 ve 4507. beyitlerde Arap harfleri ile altı kez geçen *kisi* şeklinin açıklanması için bk. Sertkaya 1989: 149-159.

kurğuşun: Kelime Moğolcadır. Türkçeye *kurğuşun* şeklinde geçen kelime vurgusuz orta hecenin düşmesi ile *kurşun* şeklinde kullanılmaktadır.

nom < Grek. *nomos* ‘yasa [law]’. [bk. Clauson 1972: 777a-b *nom*]. Türkçede Göktürk metinlerinden itibaren “yasa, şeriat, din, inanç, itikad, öğreti” anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Çeşitli kullanılışları arasında ikileme olarak *nom törü* ‘şeriat, yasa’ ve *nom din* ‘doctrine and religion’ [şeriat ve din] kullanılışları görülür. *nom bitig* “şeriat, din kitabı” anlamına gelir. DLT’de *tañrı nomı* tespiti yapılmıştır. Metnimizde 47b/13’te Hırbîl için “*mūsâ-nıñ nomı<-nı> tutar erdi*” cümlesinde kullanılmıştır.

öz ~ üz < etü. öd~üd ‘zaman, vakit, çağ’.

uzula < *u-z-u-l-a* “izleyerek, (ardından) takip ederek”. Krş. Clauson 1972: 38a-b. *u:z-*. Orta Türkçede “uyarak, takip ederek, izleyerek” anlamlarında kullanılan *uzul-a* edatı KB’de iki kez kullanılmıştır.

bu begler baş ol kaçça barsa başı

uzula barır barça uzmış kişi (KB 5202)

“bu begler baş ol. başı kaçça barsa, barça uzmış kişi(ler de) uzula barır”.

Bu beyler Baş’tır. Baş nereye giderse, ona uyan kişi(ler de) onu izleyerek gider.

böri mu bolur körgil itte kayar

uzula işitse miñ itler üni (KB 3422)

“körgil! miñ itler üni uzula işitse, itte kayar böri mu bolur?”

Binlerce itin sesi(ni) ardında duysa, itten kaçana kurt mi denir?”

Metinde 49a/8’de *aydı: anıñ uzula barğıl!* “Onun ardınca git, dedi” şeklinde geçen cümlenin diğer Kur’ân çevirilerinde geçen paralel şekilleri ise şöyledir:

TİEM 73, 28b/11: *anıñ uzu bargıl!* “Onun ardınca git!”; Rylands: ... *aydı kız karındaşıña: uzgıl bargıl anja*” “Kız kardeşine “takip et, git ona” dedi.

Cümlelerin fiilleri *u-d-* > *u-z-* > *u-y-* ‘uymak; takip etmek, izlemek’ fiilinin *u-d-u* > *u-z-u* gerundium şekli ile ve *u-d-u-l-* > *u-z-u-l-* fiilinin *u-z-u-l-a* gerundium şekli ile birlikte *ud- bar-* > *uz- bar-* “uyup gitmek, ardından gitmek, izlemek” anlamında *uz-* fiilinin gerundium ve emir şekillerinin *bar-* fiiliyle birlikte kullanılması ile teşekkül etmiştir.

Yaşar ŞİMŞEK *uzula* edatının metindeki başka bir kullanımının da 67b/68a’da geçtiğini bildirdi. Kendisine teşekkür ediyor söylediği bölümün transkripsiyonunu da yapıp veriyorum:

[67b] ¹²semüd bozunı-nıñ sözi: velikin semüdlüğ-lar şālih bozunı erdiler. bir ¹³ün birle yok boldılar. öl özde kim şālih yalavaç inen botosı birle taş-dın çıkardı. [68a] ¹tiwe anların arasında turur erdi. ol tiweni bir oğlan boğazladı. çıpuğ ²közlüğ, kızil saçlığ.

kaçan tiweni öldürdiler erse, şālih bir ança kişi-ler ³birle keldiler. ol botonı uzula bardılar. ol boto üç kırla bozaladı. bilgüsiz ⁴boldı. şālih aydı: “sizler barıñlar! anı tapumağay siz. bu üç kıta kim bozaladı. belgü ⁵turur kim sizlerge kım bolğay, üç kün-ge tigi. andağ erdi. üç kün keçti erse, ⁶ün keldi kökdin. ol ün birle yok yozun boldılar. bu keçmiş yime ayılmış turur. ⁷eş-şu’arā süresinde.

yanakladı ‘tokat attı, tokatladı’.

Rabguzî’nin *Kısas-ı Enbiyâ*’sında güzel örnekler vardır. Bk. Ata 1997. Yûsufnı yanaklayan er keldi. Mâlik Ze’rge aydı: bu oglannı men bir yanakladım (74r/15); tegme bir karındaşı birer yanakladılar (69v/11); Rûbil takı Yûsufnı yanakladı (70r/1); ... eri öwkelep “Ay, Muhammed turur. anı mu arzulayur sen?” tep bir yanakladı (227v/6-7).

yarar ‘tamam, uygundur, olur’ anlamındaki bu sözün 50a/8’deki imlâsı *birâd* (veya *birâr?*) okunacak şekildedir. Ancak 50b/7’deki imlâsı açık olarak *yarar* şeklinde yazılmıştır.

Kısaltmalar

etü. = Eski Türkçe.

KB = Kutadgu Bilig.

Kaynakça

- ARAT, R. R. (1947). Kutadgu Bilig I: Metin, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- ATA, A. (1997). Kısasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları), I. Giriş, Metin, Tıpkıbasım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, Sir G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford: Oxford University Press.
- GÜLSEVİN, G. (1990). “Türkçede -sa Şart Gerundiumu Üzerine”, Türk Dili, 467: 276-279.
- GÜLSEVİN, G. (2017). “{-SA} Zarf-Fiil Eki ve Türk Dilinde Zarf-Fiil Eklerinin Kişi Ekleri Alabilmesi Üzerine”, XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı (25-28 Eylül 2017, Bükreş-Romanya), Bildiriler Kitabı (İhsan Doğramacı'ya Armağan), Ankara: 431-440.
- KARAHAN, L. (1994). “-sa/-se Eki Hakkında”, Türk Dili, 516: 471-474.
- KORKMAZ, Z. (1995). “-sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var mıdır?”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 160-167.
- SERTKAYA, O. F. (1989). “Türkolojide Eleştiri Sorunları Üzerine”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1985: 149-159.
- SERTKAYA, O. F. (2018). “Horezm Türkçesi ile Yazılan Kur'ân Tercümesinin Meşhed Nüshasında Hz. Süleyman'ın Atları”, Journal of the Old Turkic Studies, 2/2: 50-78.
- ŞİMŞEK, Y. (2017). “Meşhed nüshası Türkçe Kur'ân Çevirisinin Söz Varlığı Üzerine Notlar”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 42: 97-111.
- ŞİMŞEK, Y. & O. F. SERTKAYA (2015). “Horezm Türkçesi ile Yapılan Kur'ân Tercümelelerinden Meşhed Nüshası Üzerine İlk Bilgiler I”, Teke: Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4/4: 1382-1412.

Resim I

Meşhed Nüshası, 47b

اناسینک بر توغمیش از دی قوغ کون بنی اسرائیل اشلا ریندایو کر مر از دی قخان
فرعوز اول توش کوردهوان سا توش یو را کوچی لار آیدی لار بنی اسرائیل دین اوغول
کلا کانی کیم سنینک از کلیکی کینک انینک اول لار غانی بنی اسرائیل قه یعقوب
یلاداج نینک اول غلار لاری د یلار فرعوز اول لار فری قول قایلیمیش از دی قیو کیم
از سا کیم انکار کول کانس بولسایدی لار تبوعی لار بنی کابیر در از دی اول لار قایش
بو یور در از دی یلار یما فرعوز بو یور میشر از دی کیم قایو اول غول بنی اسرائیل دین غنا
اول ساعت خانی اولدور و تکلا ریح نیل مؤنلاغ اولدورده لاری نیا قیغی فرعوز
قیندا کلد یلار آیدی لار بنی اسرائیل تبیز یوق بولور لار انینک اولدور کیم قایو کیم
قریدی انسا اولار قایو سی قه کیم توغار سنک اولدور کول بو یور فر سن بنی کما
تبوعی قلماس فر فرعوز آیدی سی ییل اولدور و تکلی ییل اولدور و تکلی هار و ناول
ییل توغدی کیم اولدور و ناز د یلار هار و نوس سی دین ییل اولوغ اولور
ایکینجه ییل کیم اولدور در از دی یلار موسی اناسیندین توغدی موسی اناسه
تور قتی آیدی بوغ اولدور کانی لار تجری عز وجل موسی اناسی کولک ایچیندا

Resim II

Meşhed Nüshası, 48a

كيشته كيم انكار سوت بير كيك تفه تنكرى قاكيش كيك تكرى عنى
 انى ناسنه كايير كافي انداغ كيم يرليقار • داوحينا الى ايم موسى
 ازان ضعيه فاذا خفت عليه فالقيه في اليم ولا تخافى ولا
 تخزنى انا راذه الينك وجاع لوم من المنسلين فالنقطه ال فرعون
 يرليقار ايد يمير موسى انا سينه كايير قهر قاغيل قد غور اغيل من تنكرى
 موسى غينا سنه كايير كافي من انغ يلاواج اردن قىلغاي من بو و خى جبريل
 كالمى ازمه سر كونولدا كيشه مال تورده و خى ايكى تورلوك تورده يري حيرت اعظم السلام
 كالمى ايكينجى كونولدا سوز كيشه الى انداغ كيم يرليقار • داوحى ربك الى النخل
 الاية • بوالهام تورده موسى انا سى نينك فخمى نك اولييل كيم اوغولده
 اولدورهار ديلار قچاز كيم بوسوز موسى انا سه كونكلىنك توشق انا
 قولدى كيم بوسوزنى كيشه كايسا بولغاي كيم انكا آل ايتكاي لارينا
 ساقيندى كونكلى هيچ كيم ارسا اوزا امر و لمادى مكر بير اغايچى ازدى خزين بن
 روييل اتليغ ايتكلى چوز كيم خزين بن اسرائيل غى سفار انا لله موسى

Resim III

Meşhed Nüshası, 48b

اناسی اے اوندای بو سوزنی کیشے لاریش وانکار سیلکوزتی جزیل ایدی
 من اوغلو نک قابیر تابوت ایما اینی تے قوغلا ریفر قوشونین لایکتی موسی
 اناسی سوت پیرده تے تابوت ایچیندا قونیدی تے تابوت نیل دکره ایچینکا کیشے
 موسی اناسه سو نیقیرا باردهی قحان کیم تابوت اینیک کور بندیز بیله کوسین بولدی
 ارسا قولدی کیم چراسا نظری عزوجل اینیک کونکلی کوز اذدی موسی اینیک
 آکاسی باراندهی منیم اتلیغ اناسی بت اول آکانی اوندادی ایدی تابوت سو نیقیرا
 برغیل بقغیل قنجا بروردن اول تور کیم نظری بیلیقار موسی اناسیندن
 دقالت لاختنه قصیه اولیه قصیه امی انشی اشد ایدی اینیک اولدو غریل
 موسی اینیک آکاسه اولدو قیغیندا تهره زدهی کوزی تابوت اولتا توتار اندهی فرعون
 بینک قرشی سے اولدو قیغیندا اندهی اولدو کیم تلیم اغاخ ارا اندهی تابوت اغاخ
 تویندا تهره فرعون قریشانی قرشی دینقار ازلدیلار تابوت کورده اولدو اسابیش
 ایدق اول تابوت سفدین چقارینا ایدی فرعون قاتونی اینیه قینکا کله تهره یار
 اینیه قولدی کیم تابوت ایچیندا ایدی فرعون سوزا چوغانی سنو کیم

Resim IV

Meşhed Nüshası, 49a

موزونک ایچیندا بیر کوه بولغای غواصلان تک کیشی ایدنی فرعونن اولدانی
 فرعون قیتیندا تابوتغ ایختی لاری داغول تابوت دینر حقیقتی فرعون ایدی
 من مونی اولدوم من ایشیه ایدی مونی من کا بنیشلا غیل بنیشلادی
 ایشیه ایدی میر افور تانی تاپونک لار مونا سوت بیر سوز کیشی لاری ایدنی اولدانی
 کلتره لار موسی هیچ کیم از ساسی ننگ سوتنی المادی موسی نینک آکاسی
 قرشی قیوغیندا تور درازدی تک کیشی لاری اولدیلار بو داغول کیم ایشیه
 نینک سوتنی الماس انلاغ کیم تصوری لیکار • دَحْرَمْنَا عَلَیْهِ الْمُرَاحِ
 مِنْ قَبْلِ • موسی نینک آکاسی ایدی • حَلْ اَدْ لُحْمَ عَلَیْ اَهْلِ نَبَاتٍ یُکْفَلُوْنَهُ
 لُحْمَ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ • یعنی ایدی بول کونکو تابوت موسی لار کایم کرده
 اولدانی بو داغولغی سیرلادی نینک لاری ایشیه لاری اذکو تیغای لاری بوسورنی بو دیلار
 ایشیه قا ایدی لاری ایشیه انی اولدی تنی اولدانی تنی ایدی کیم ای قنجوی
 بو داغول سنینک موزون ایدی نینک لاری ماس ایدی من بیلور موسی بو داغول
 کیم نینک تور ایدی سلسله من ایدی من دینر سلسله من بو داغولغی اذکو تیغای لاری

Resim V

Meşhed Nüshası, 49b

مُرِيمَ ایدی قایو اثور تانی کیم سیز اذکو تو تسانکیز اولق سیز نکل اوغونکیز
 اذکو تو تغای ایشیه ایدی ترغیل اول اذکو تانی کلتور کیم سیم بر دی
 انا سین کلتور هو موسی انا سین کای بیر هو اول ساعت تا اذکو سوتین
 اذکو تغای ایشیه ایدی ای قنجوی بنسک قتمیز دا ترغیل اوغونقا
 سوت بیر کیم سینه اذکو تو تغای میز موسی انا س ایدی نینک ایدیم بار
 تغای اوغلار او شاقلا ریم بیبا بار ای قوم بر قیم فی قود ما س من ا نک سیز لار
 اوغونکیز کای سیز ساکنیز من موغ ایغکا ایلا نای سیز کاتیک کای بیش کونلایر کلتور کای
 کور کای سیز ایشیه ایدی بیر ایشیه موسی انا سین کای بیر هو کیم کراک
 اذ سا بیر هو موسی کو تو ردی ایشیه کای کلتور هو تلیم نعتی ا سیر لای سوز تو در
 بیر کور موسی قانیشته ایلینجی کوز تلیم نعتی ا سیر لای ائی سیر لای انا س
 توئی آنجا قاتیکر کیم موسی بیش یا شلیغ بولدی تیغ کای بیش کونلایر ایشیه قتمینکا
 ایلتور اذدی کوز فر عوز کیر هو موسی سیر او دا او نیار ا ره فر عوز اولدی
 ایشیه موسی فر عوز قونیندا اولتور دئی موسی سول الکی بیلا فر عوز سقاین

Resim VI

Meşhed Nüshası, 50a

توتی اوتک الکی بیلا فرعون فی یکا قلا دی فرعون موسیٰ فی اوز قونیند
 سالدی یددی تیت بیچال کلنور دنلاک مونی بوغاز لاغایر بو تور اوکیم
 بیلاکالار ایتمیش لاری بیچال کلنور دیلار سا ایشیه آیدی اول بیلامدی
 بو ایش فیلیکسیر لیکیز قلا دی فرعون آیدی بو ق کند و بیلی قلا ایشیه
 آنجان ایش کیل کم مونی بی سینا غایم بیلکر سوز ایشک بو ایش فی بیلیک
 قیامیش بولسا سنک بایر ایز مونی اولدور کیل انیک بیلیکسیر لیکیز قلا بولسا
 اینک اولدور مال کلما فرعون آیدی بیا ایشیه بو پوره بو پوره طشت قیزیل
 یاقوت کلنور پوره لاری تعیری طشت تولو اوتک کلنور دیلار ای طشت مونی
 قتیند قونیدیلار فرعون اولتور میش بقار ازی موسیٰ الیک حقایق
 یاقوت تبا خبر داکل میش تورور بیتوز ایشاد بیلر ایلا واج دین صلی الله علیه و آله
 آیدی خبر یلک کا آیدی یا محمد جان کیم موسیٰ الکی قاریت یاقوت تبا
 اوغرا دی ان سامن طونی اغلی اوزا ازیم اندیز بوروز کیم موسیٰ الکی
 یاقوت قانی کسانو تیغ ق کول دیز کیم موسیٰ قاکل دیمر الکی یاقوت تبا

Resim VII

Meşhed Nüshası, 50b

ائوز دوم اوت تيا ايلتيم موسي بير كتر اولوت ديزالدي تيع اغر نيزكا قوندي
 الكي كوي يادي وليكن تيل كونيدي موسي قتيغ ييغلادي موسي تيلي اولوتون
 توشته اذكو سوره يويلا سارادي انلاغ كيم تصوري عز وجل موسي نيز باج
 قيلدي اولاد و خدا كيم افرغوز تيا ايدي ● داخل عقده نيز ساغ يفتقوا ●
 يعنه ايده رت بوتون مئنيك تيليم دين كو تركيكت تصوري عز وجل اول
 توكون موسي تيليندي نوكوتته ايه ايشيه ايدي فرغوز قان زدنك كالمكو اولدي
 كيم بيليكسي ليكير قيايش تورم فرغوز ائ قوندي موسي اناسي موسي في
 انلاغ اوتق رازدهي تيع ايلتور ايره اول وقت غاتكي كيم اولغا يدي ائلا كند
 فرغوز قتيغ توره رازدهي فرغوز بيللا سولار ادي فرغوز ائنيك سولاشق اولدي
 فرغوز قتيغ اهر ساموسي غ ايلتور ايره كيشه ارموسي فرغوز او غل تيب ايتور
 ائلا يلا قياض كيم موسي بيتن ازل كيك ك ايتلدي ان سا انك ايشه اربيره كند ايجينا
 بندك كودان قيو بيره ائ توي ايد يلا فرغوز او غل كيشيلا نيمش تورم بيركون
 فرغوز قيا سا برميش ايردي كند قيو غينا كيا بير اولوش قيا چيققو قاموسي فرغوز

Resim VIII

Meşhed Nüshası, 51a

سو نكندا بردى كيشه لارايد بيلار فرعون اوغلى كىلدى تينچى انكى اولونجا
 تيكلى امرها ايتيك بولميش ازدي كيشى لارا و كوشا كى تيميش ازده لارا بو قبطى لىغ
 بنى اسرائيلغ قوللوق اچيندا توتارا ايزه بيلار انلا رقا ايشلا بولور ايد بيلار قيا كيم
 اول اولونق يقين تيكلى امرها بولميش قبطى لىغ فرعون بنى اسرائيل بولموش
 كوچون ايلتدرا زده لارا ايش قىلد مرطاق و خوز من سى ايراقدين كوز دى ان ساموس
 قتيغ ايو كوزدى بنى اسرائيل لىغ يلغارده ايدى بو قبطى لىغ منيندا اولونجا قىلد
 مهنه ايلتدرا ايش قىلد مرطاق موسى اولونجا قىلد ايدى ايك ايدى قىستغا
 قىلدن قبطى لىغ قىلمادى موسى قبطى لىغ قىنكارده قولدى كيم بنى اسرائيل لىغ
 قبطى لىغ الكيند نزال ساق قبطى لىغ قتيغ توتيميش ازدي موسى بولموش اولونجا
 قبطى لىغ بوزده اولونجا موسى الكى اغيزانده موسى نينك قىر قانچا كوچى بارانده قىنكار
 بولموش نينك قىر قانچا كوچى بولور قانچا كيم موسى ايك اولونجا قبطى لىغ
 بوزى دن اول ساعته تا وقت توشى قى اولونجا انلاغ كيم تصورى عزمه بولموش
 قوكنه موسى قفقى عليه قال هذا من عمل الشيطان انه عدو مضل مبين

Resim XI

Meşhed Nüshası, 51b

قحان کیم بوقیطی اولدی ارمساموسی قدغولوغ بولدی اولاد فرعون
 تی اوزی فرعون تیارلای بیاریندا سی کوز بریدی اولک بیر کاتونکی تک اولاد اولغ
 یینا بیر قیطی لغ تیمیش ایدی ایلاق دیر موسی بیلکده ای اوسا بنی اسرائیلغ یینا موسی
 تپا اوغرا دی موسی قاز یاز قیلدی موسی آیدی سن تپا کینده کیشی میسن
 نیک کوز کوزان من سین بیر کیشی تیمیش بولور یینا موسی اوغرا دی کیم بنی اسرائیلغ
 آسا تونکی تک بنی اسرائیلغ موسی قاز یاز ایدی یان موسی اتریدات تفتلے
 کما تکت نفا یا لاسر ان تریدا ان کوز ختانی اله زرض و تریدا
 ان کوز من المصلحین یعنی آیدی مینه یا اولد فرماک موتیلار سن اولغ
 کیم تونیز کیشی فی اولد فر دؤکت قولما سن کیم بولسا سن کیم بولسا سن کیم بولسا سن
 بویوز تن تغاریند اتی قولما سن کیم اذکوا دین بولسا سن بوقیطی لغ اولد
 بنی اسرائیلغ دین الیک قسغا قیلدی میرانجا قیطی لغ فرعون ییغدی فرعون
 قشین کابره ای لام موسی دین تارید ایلام موسی بنی اسرائیلغ لایم توره
 اولد فر سفار تونیز آیدی اولد فر میسن توره یما بوز بو آیدی اولد فر دیارلای

Resim X

Meşhed Nüshası, 52a

فرعون موسیٰ یثرتی بویزه کییم قایوینز داکیم موسیٰ توغای سیز
 منکاکل تورونک لمر اولدو دایین بوخر نیل کیمر موسیٰ قاتا بوت ایتمیش اینده
 اولداوق توغراینده فرعون یوسوز فی اوج زاجون نیل یشر و مسلمان اینده
 فرعون اول سورخ آیدی انسا اول آیدی • اَتَقْتُلُونَ رَجُلًا اَنْ يَقُولَ بِرَبِّهِ
 یعنی آیدی اول آدی مو اولدو روز سیر کییم ایور منینک تصحیم بیر توغرای
 بوخر نیل انلار نینک آرا سیندا اغیر ازل اول ساعت تاجیفته موسیٰ فی
 ایستادی تغ آیدی فرعون کیوشی ای سیغ ایستایر ادا انک توغسا اولدو ده اولد
 بر غیل اولدو جانینکنه قو غا غیل اولدو من سنه کاسور تو تو در دم بو اول
 تو در کییم تنه عز و جل بوخر نیل دین خیر میر و یز لیتار • اِنَّ الْمَلَاَئِكَةَ
 بِكَ لَيَقْتُلُونَكَ فَاَخْرَجْنَاكَ مِنَ النَّاصِبِ • موسیٰ اول وقت تا تو اولدو این
 چیقارده تقریب اینکی اولدو توغرای کذنی بیله اینده بیله سارده قایوینز کایور
 اولدو کیمر تصحیم یز لیتار • فَخَرَجْنَاكَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي
 مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ • یعنی ایندو اینده یز لیتار مینی بو کوجا ایچی بو درون توغرای غیل

Resim XI

Meşhed Nüshası, 52b

موسی بول بولما س ازدی تضرعی عزوجل فرشته ایذتی آدمی سکر کی اذنا
 مدینه بولینی کوز کونئی موسی قل اولک اولک مزاج بالیتوبع مرا برهه مدینه
 تکی تع بو مدینه یا باز بشیندا ایله ایله مدینه قون غیندا بیر بزرک قودوغ بار
 ازله کی کشته ان بوموقی اول قودوغ دین سفان ایلار ایلار تیک کوز قیرت
 از کمال ازی کیم اول قودوغ دین سفان ایلار تیک کوز قودوغ
 کشته اوزا کیم قیرت آن کوز در ایلار موسی اول قودوغ قاتیکد ان کیم کوز
 کیشی ایلار کوز در ایلار ایلار قیرت آن توکل بولغینجا سفان ایلار کوز قودوغ
 بقته ایکی اول غوغت کوزدی سیرانجا قوی ایلار موسی ایلار نینک قیرت کوز
 تمی ایدی سینه کیم نینک سیر ایلار ایلار بین شعیب نینک قیرت ایدی سینه اولک کوز
 خواجه نینک قوی لاری قورمین اوتغا ایلار مین نینک سفان ایلار مین ایلار بقا
 تور مین قیرت آن توکل بولغینجا سفان ایلار کوز قودوغ ایلار کوز قیرت
 عزوجل لیقار • ولما ورد ما مدین وجد علیه امة من الناس
 یسقون وجد من ذلهم اخر انیز تلذذوا انک الیه یعنی موسی ایدی

Resim XII

Meşhed Nüshası, 53a

سيزا قوی لاریغ کلتورونک لاریبیا موسی بر دی بلغوز تم اول تاشغ قودوغ
بشیند بیکو تهره ای مع اول لاریغ کیم قیرق آرت تار ایره ای بلغوز قودوغ دیر تارغ
قوی لاریغ شقاردی تاشغ قودوغ اول لاریغ تهره ای کوی ایصا ا اول تهره ای
موسی نینک کیشی شعیب بیلر کال ایلمیش تهره ای القصص موسی سیندا موئلا
نیر کس ایدیمین موسی نینک قوماق اوجوز قحاکیم موسی مضر ایلمیند بیری ایا
خویلا افره سمانلیقه اوجوز قحاکیم لاریغ ایداکوت بیر دانه ای
مسلمانلیق اچیندا اذکولوت تار تهره ای تهره ای تهره ای موسی نینک ایدیمین
اول ایتمی ایلمیخ موسی ق اول وقت تهره ای قوماق ایدیمین اول یول کوی اچیندی
مسلمانلیق اچوق قیلدی تهره ای عن جلاله انجیلدا ایدیمین ایدیمین
ایدیمین ایدیمین ایدیمین ایدیمین ایدیمین ایدیمین ایدیمین ایدیمین
اوندیک بیری ایدی دیا قورم مالی اذعورکم الی التجرة وناغونوی الی التار
یعنی ایدی سیزا بونیر سیزکیم کافر بولسا من ق من سیزا لاریغ قور توماق ایدیمین
اوجوق سیزا لاریغ قور ق اوندیک سیزا سونک لاریغ ایدیمین ایدیمین ایدیمین ایدیمین

Resim XIII

Meşhed Nüshası, 53b

اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌ بِالْعِبَادِ **دجال نینک سوزی** ولیکن بوی آیت تفسیری کیم
 تفسیری لیکار اِنَّ الَّذِیْنَ یُجَادِلُوْنَ فِیْ آیَاتِ اللّٰهِ یَغْزِبُ سُلْطٰنَ الْاٰیَةِ •
 محمد بن جبریر انداغ ایدی کیم بوی آیت دجال شایند اینه میشر تور قرآن الحیدل
 دجال نینک سوزی اولکن آیت لاردا از ما بوی آیت تور هر بیت یا فزکی ای ایچند
 انداغ اولقیدیم کیم دجال حیقماقی باجوج کاجوج بیر لامه زدی سلکون کای تقی
 عیسه بن زیم کلامی قیرت سیل جا بولغای قجان کیم سیل تور بوزدین کینا
 هجرت دینت کیم کوز کوز تور تمیش کوز کوز تور نیر سا کیم ایتیم ایلیک تور لایق
 دجال تور هر بوا اولک کیم می سکینز مسله اوزدین تور کیم جهوده اریغیلدیلار
 تعی بلاواج علیک السلام دیر سوزدیلار بوا ینیش تور هر البقره سورہ سیندا آخر زاید
 بیر بک بولغای تقی اول بک کوز توغلا دیز کوز بتار قاتیلر و توغای میا بوزدی انداغ
 اوزوز بولغای کیم بولید بیر کوشه کچ کای تقی تنکیز لاسقی انیکت تیزیندین بوقارو
 کچ کای بوا اوندلا ده تقی قواوزدی بولا توغای بو ایکا کونینک لایق غای اراختی لار
 اینک فرماینک بوز حقیق میا غای لار مدینه جهرد لاری بوسهر اوچوز بلاواج بیر لاسهر لار

Resim XIV

Meşhed Nüshası, 54a

يما ايد بيلار بو تنصري سوز تور در نوزيت ايجيندا سز اول بلك اناس سز اول
 يلاوج ايزه اس سز سز كائناك بو تگاي مين دينيك في نناك تو تگاي مين يلاوج
 عليه السلام اينناك جوز كيم بوسوم في نوزيت دين چيقار ايلار جواب نياك
 كوز توتار ايهو كيم تنصري عز بلك سوز او جوز آيت اينغاي خيم ريك عليه السلام
 كلدي بو آيت كالترهه كيم ان الذي تجادلون في آيات الله بغير سلطان
 اتيهم ائ في صدورهم الا كبر ما همم بالغيه الاية يريقادى كيم بو
 جروه ارسنيك يلا سوز دا تو توشتيلار نينيك تلاميم دا حجت سوز اراس
 انلار نينيك كوكولا ايندا مكر اولوغ سيغليتكهاز ليكليك قبال اولار اولار جوز
 انلار نينيك كوكو تور اناغ كيم ايلار اناغ بلكيك توتار وليكن انلار اناغ كاي اناغ
 كوز اناغ انلار نينيك اذ نيندا بولغاى نينيك اذ ذونك كاي كيم يلاوج سز بولغاى
 انلا كيندين ايدى فاستعد بالله يا محمد من فتنه الدجال بينه تنصري قا
 سين اى محمد دجال بو لغا قيندين انلا كيندين بولغاى كيم لخالق السموات
 والارض اى من خالق الناس يعنى ايدى بو بير كوك اناغ كاي كيم يرا تيم اولوغ اناغ تور

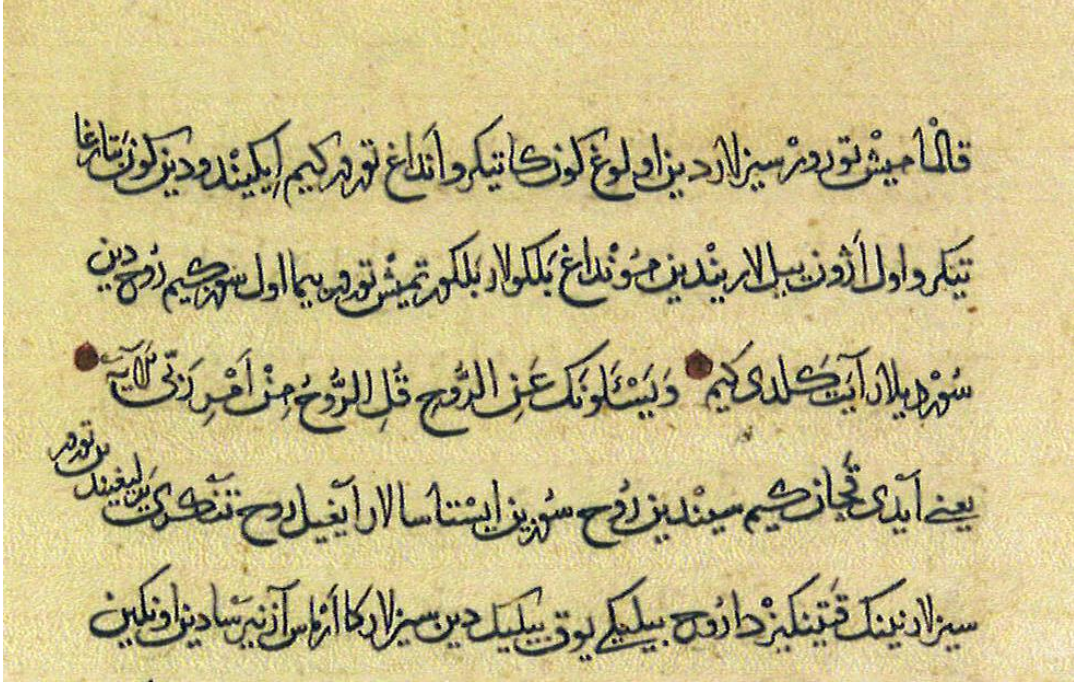
Resim XV

Meşhed Nüshası, 54b

دَجَل دین بوق عیسیٰ جمود الیسیاس لار مزاج تونی دَجَل ازدهی بلاواخنه اولنگ
 الکیندا اولنگدی بلاواج کند اولنگدن ساقینمادی بنوت سیرمادی جبریل
 ایدی ای محمدا انبک بنوت قیلک نیکلار اساسین نیکل ائتمینکیر قوغ جبریل اولنگ
 ایره یلار فترت عتابیندا اولنگ تورهر کیم بود جَل مانه آخریندا چیقغای کالج
 کالج یما چیقغای لار موقدی تعی چیقغای عیسی بلاواج کولکدن اینکای بو قوغی
 قیرت ییل دا بولغای تعی نیا اولنگدن برغای لار بو اقیامت سیکولاریندی تورهر لیکن
 وقتی سیکولار بلاواج دین صلی الله علیه وسلم اولوغ کوز سوز بر تلیم سوره اولنگ
 روح سوره یما سوره یلار بلاواج کوز توتار ایرده جبریل انکار بو ایک سوره بنوت
 کله توره لیکن اولوغ کوز سوزیندا بوایت کله توردی • یثلو تک عز الساعة
 ایا ن من سیها فیم انت من ذکرها الی زیکر من تصیها • یعنی بر لیکادی کیشیند
 سورا لار اولوغ کونندیز عیسی قجان بولغای سوز سوز دین سیماس سوز کال اولوغ کونندیز
 خبر بوق یما اولنگدن برغای ایدی • اقرتت الساعة وانشر القمر • یعنی یقین کلدی
 اولوغ کوز قیواد کیم اولوغ کون دین سورا لار بلاواج بنوت سیر مراددی عیسی تلیم

Resim XVI

Meşhed Nüshası, 55a

Resim XVII

Meşhed Nüshası, 55b